

Vho Angie Mutshekga
Minista wa Muhasho
wa Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Suryt
Muthusaminista wa
Pfunzo ya Muteo

Bugu idzi dzo iñwalelwa vhana vha Afrika Tshipembe. mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Angie Motshekga na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Enver Suryt.

Bugu dza mishumo dza Rainbow ndi tshipida tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwiñisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshiiwe tsha zwitwu zwiñulwane zwa Pulanetshumi ya Muvhuso. thandela iyi yo konadzea nge ya lamedzwa lu sa vhudzisi nga Muhasho wa Gwama ja Lushaka.

Hezwi zwo ita uri Muhasho u kone u bvededa bugu idzi, dzi kha nyambo dzothe dza tshiofisi, tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo ja uru bugu idzi dzi do thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa duvha jinwe na jinwe khathihi na u vha na vhuñanziuri vha khunyaledze kharikuluñamu yothe. Ro ita nga vhuñuwaneuri ri sumbedze ndila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedzauri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo ji no bva ji mbiluniuri vhana vha do diphina nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho. sa mudededzi, vha do diphina na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

ISBN 978-1-4315-0250-9

9 781431 502509

Rainbow
WORKBOOKS

LIFE SKILLS IN TSHIVENDA
GRADE 1 – BOOK 2
TERMS 3 & 4

ISBN 978-1-4315-0250-9

**THIS BOOK MAY
NOT BE SOLD.**

U ḥalukanya Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996)

Milayo ya nthesa ya shango i wanala kha Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996). Milayo iyi i na maanda u fhira na muphuresidennde, maanda ayo a fhira a dzikhothe na a muvhuso wotho.

Ndi milayo ine ya laya vhathu vha jino shango uri vha tea u farana nga ndilade. Mulayotewa wa shango wo itelwa u tsireledza rothe ri no khou tshila zwino na vhana vhashu vhane vha kha di do da.

Talukanyani hune ra bva hone.

Ri songo dovha vhukakhi ha mulovha.

Mulayotewa washu u ri thusa uri ri elekange nga vhumatshelo ha khwiñe ha rothe khathihi na u vhu fha.

Riñe, vhathu vha Afrika Tshipembe; Ri dzihela nthu u shaea ha vhulamukanyi kha tshifhinga tsho fhelaho; Ri ñonifha havho vhe vha tambulela vhulamukanyi na mboholowo kha shango jashu; Ri ñonifha havho vhe vha shuma vha tshi itela u fha na u bvededza shango jashu; na U tenda uri Afrika Tshipembe ndi ja vhothe vhane vha dzula khalo, vho vhofekanyaho vha vha huthihi naho vha sa fani.

Zwenezwo, nga kha vhaimeleli vho khethiwhaho zwavhuđi, ri khou tanganedza ino Ndayotewa sa wone Mulayo Muholusa wa Riphabuliki uri u—

Fhelise khethululo ya tshifhinga tsho fhelaho na u thoma tshitshavha tshine tsho disendeka kha ndeme dza demokirasi, vhulamukanyi ha matshilisano na pfanelo dza vhuthu;

Fhañe mitheo kha demokirasi na tshitshavha tshi re khagala hune muvhuso wo disendeka kha lufuno lwa vhathu nahone vhadzulapo vho tsireledza nga mulayo nga ndila I linganaho;

Khwinisa ndeme ya Vhutshilo ha vhadzulapo vhothe na u vhofholola vhukoni ha muthu muñwe na muñwe; na

Fhaña mbumbano na demokirasi zwa Afrika Tshipembe uri ji kone u vha fhethu ho teaho sa muvhuso wo diimisaho kha muta wa tshaka.

Shumisani pfanelo dzañu sa mudzulapo wa Afrika Tshipembe ni dovhе ni vhe na vhudifhinduleli ha u tsireledza pfanelo dza vhañwe.

Divhani Mulayotibe Wa Pfanelo na Mulayotibe Wa Vhudifhinduleli.

Mudzimu tsireledza vhathu vhashu.

Nkosi Sikelel' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso.

God seen Suid-Afrika. God bless South Africa.

Hosi katekisa Afrika.

Yo vusuludzwa,
i tevhedza CAPS

Gireidi ya

Zwikili zwa Vhutshilo nga TSHIVENDA

Bugu ya 2
Themo dza 3 & 4

Dzina:

Kilasi:

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Zwi re ngomu

Themo ya 3 Siatari

- 33 Fhethu hu re tshitshavhani tsha hashu 2
 34 U londa zwishumiswa zwa tshitshavhani tsha hashu 4
 35 Zwo khakhea naa? 6
 36 Vhathu vha tshitshavhani tsha hashu 8
 37 Zwipuka zwine ra fuwa sa zwifuwohaya 10
 38 U vhavhalela zwifuwohaya 12
 39 Mikhwa na vhudifhinduleli 14
 40 Vhudifhinduleli vhuñwe hafhu 16
 41 Ndi ngani ri tshi lila zwimela 18
 42 Zwimela zwi vhonala nga ndilade? 20
 43 Mbeu na hune dza bva hone 22
 44 Zwine zwimela zwa ḥoda uri zwi aluwe 24
 45 Zwiļiwa zwine ra ļa 26
 46 Hune zwiļiwa zwo fhambananaho zwa bva hone 28
 47 Zwiļiwa zwa mutakalo na zwi si na mutakalo 30
 48 U vhulunga zwiļiwa 32

Themo ya 4 Siatari

- 49 Tshaka dza nn̄du (1) 34
 50 Tshaka dza nn̄du (2) 36
 51 Zwe midi yo fhambananaho ya fhaṭwa ngazwo 38
 52 Nn̄du dzi no tea mutsho wo fhambananaho 40
 53 U wana fhethu na zwithu (1) 42
 54 U wana fhethu na zwithu (2) 44
 55 U wana ndila 46
 56 Wanani zwiitei tshitorini 48
 57 Kushumisele kwashu kwa mađi: hayani na tshikoloni 50
 58 Ndila dza u lozwa mađi 52
 59 Mađi a u nwa o teaho na a songo teaho 54
 60 U vhulunga mađi o kunaho 56
 61 U bva kha masiari u ya kha vhusiku 58
 62 Makoleni vhusiku 60
 63 Duvha na īwedzi 62
 64 Naledzi 63

ISBN 978-1-4315-0250-9

This book may not be sold.

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

Maduvha mahulwane a 2016

Phando

- La 1 Duvha la Nwaha Muswa
 La 31 Duvha la Vhana vha
 Zwitšaratani

Luhuhi

- La 2 Duvha la Maroroma la Liphasi
 La 14 Duvha la St Valentine

Lambamai

- La 3 Lavhutšanu Likhethwa
 La 4-11 Passover
 La 5 Paseka
 La 6 Duvha la Miča
 La 7 Duvha la Mutakalo la Liphasi
 La 22 Duvha la Tshaka Dzothe la Mme Liphasi
 La 27 Duvha la Mboholowo

Shundunthule

- La 1 Duvha la Vhashumi
 La 10 Duvha la Vhomme
 La 15 Duvha la Tshaka Dzothe
 la Miča

Thafamuhwe

- La 5 Purim
 La 21 Duvha la Phanelo dza Vhathu
 La 21 Duvha la Liphasi ja Mačaka na Miri
 La 20-21 Duvha la Naw-Rúz
 (Nwaha Muswa wa Bahá'í)
 La 22 Duvha la Madži la Liphasi
 La 28 Awara ya Liphasi (20:30-21:30 tshifhinga tshapo)

Fulwi

- La 1 Duvha la Liphasi la Vhabebi
 La 4 Duvha la Tshaka Dzothe la Vhana vho ngalangalaho
 La 5 Duvha la Liphasi la Vhupo
 La 8 Duvha la Liphasi la Madzanze
 La 12 Duvha la Liphasi la Ulwa na Usuma ha Vhana
 La 16 Fulwi Duvha la Vhaswa
 La 18 Fulwi Ramadan (u thoma hayo)
 La 21 Fulwi Duvha la Vhokhotsi

Fulwana

- La 17 Eid-Ul-Fitr
 (u fheha ha Ramadan)
 La 18 Duvha la Tshaka Dzothe la Vho Nelson Mandela
 La 30 Duvha la Tshaka Dzothe la Vhukonani

Thangule

- La 9 Duvha la Vhafumakadzi
 La 13 Duvha la Tshaka Dzothe la Vhashumisamonde

Khubvumedzi

- La 13-15 Rosh Hashana
 La 21 Duvha la Tshaka Dzothe la Mulalo
 La 23 Yom Kippur
 La 24 Duvha la Vhufa

Tshimedzi

- La 2 Duvha la Tshaka Dzothe la U sa thuphana
 La 5 Duvha la Vhadededzi
 La 11 Duvha la Tshaka Dzothe la Vhana vha Vhasidzana
 La 14 Al-Hijira (Duvha la Nwaha Muswa la Tshisilamu)
 La 15 Duvha la Tshaka Dzothe la Vhafumakadzi vha Vhupohaya
 La 16 Duvha la Liphasi la Zwiļiwa

Lara

- La 11 Deepavali (Diwali)
 La 12 Vikram (Nwaha Muswa wa 2072)
 La 20 Duvha la Liphasi la Vhana

Nyendavhusiku

- La 1 Duvha la Liphasi la AIDS
 La 3 Duvha la Liphasi la Vhaholefhalu
 La 5-14 Chanukah
 La 16 Duvha la Vhupfermedzani
 La 25 Duvha la Khirismusi
 La 26 Duvha la Mbavhalelano

Holodei ya Lushaka ya Afrika Tshipembe :

Duvha lihulwane la nyelelo la Tshiyuda:

Duvha lihulwane la nyelelo la Tshiisilamu:

Duvha lihulwane la nyelelo la Tshibahá'í:

Maduvha a Mbumbano ya Dzitshaka a Tshaka Dzothe:

Gireidi ya

1

Zwikili zwa Vhutshilo
nga **TSHIVENDA**
Bugu ya 2

Heyi bugu ndi ya:

Fhethu ha tshi tshavha tshashu

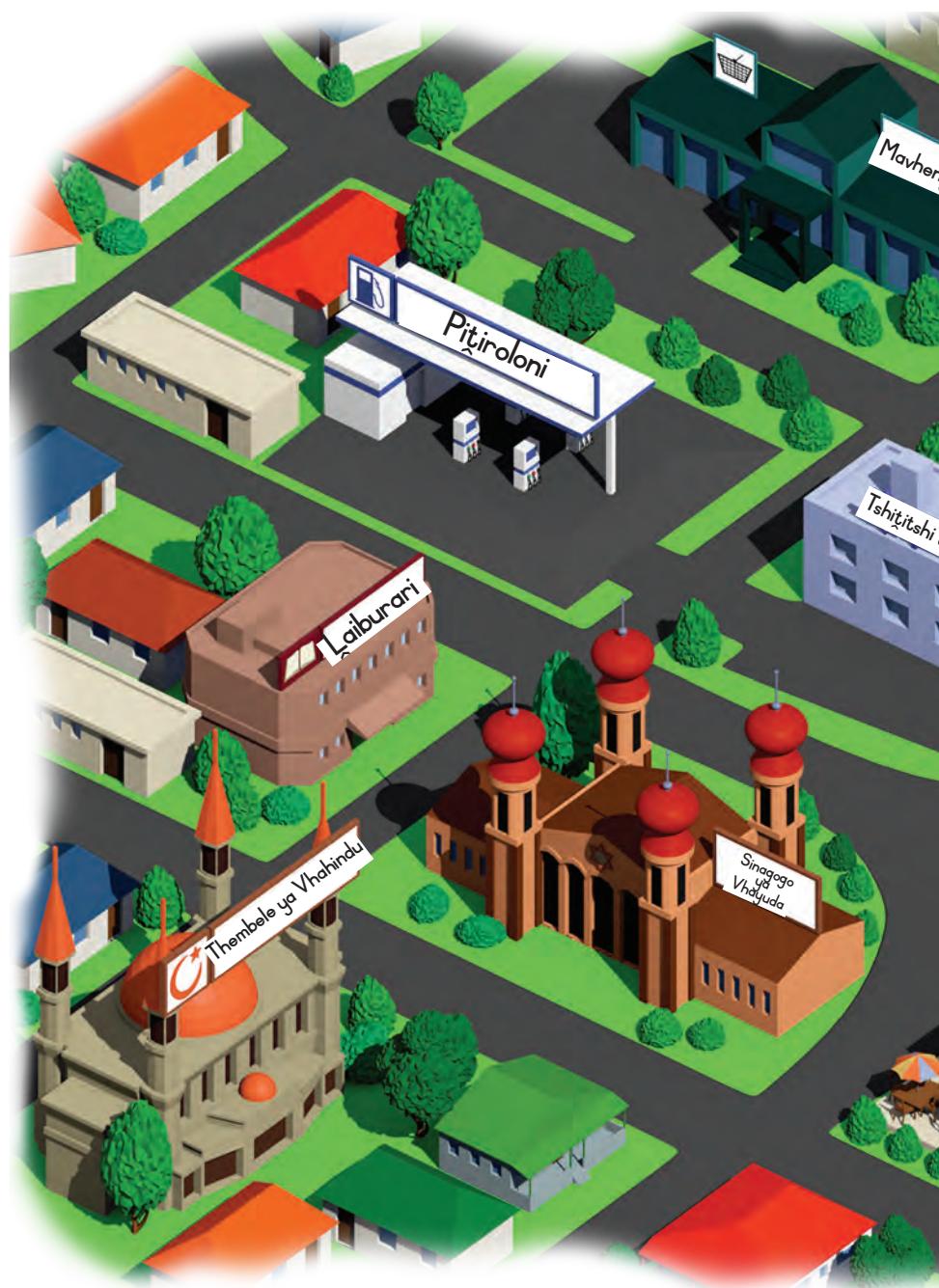

Kha ri vhale

Humbulani nga
vhatu vhot̄he
vhane na vha vhona
na u amba navho
duvha linwe na
linwe – ndi vhatu
vhane vha vhumba
tshitshavha tsha
hanu.

Vha nga vha vhatu
vha re zwitarat̄ani
kana vha tshi dzula
tsini na ha hanu.

Vha nga vha vha
tshi wanala kerekeni
kana tshikoloni tsha
hanu, mapholisa
a kusi kwa hanu,
madokotela na
vharwe vhanzhi.

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga tshifanyiso tshi re kha masiat̄ari aya mavhili.

Ndi fhethu hufhio tshifanyisoni itshi hune na hu elelwa?

Ndi ngafhi kha afha fhethu hune vhatu vha ~ angana kana u kuvhangana hone?

Deithi:

Kha ri ite nyito

Ndi fhethu huf'ho hu re kha tshifanyiso tshi re af'ho fhasi he na vhuya na hu dalela? Tevhedzelani zwivhumbeo zwaho nga khirayoni.

Kha ri ambe

Vhudzani khonani yanu uri no dalela af'ho fhethu ni na nnyi kana no vha ni no^{the}. Ndi ngani no hu dalela?

Ni vhona u nga af'ho he na endela hone hu a lulutshela vhaeni vha re vhaholef'hal?

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

34 U londa zwishumiswa zwa tshitshavhani tsha hashu

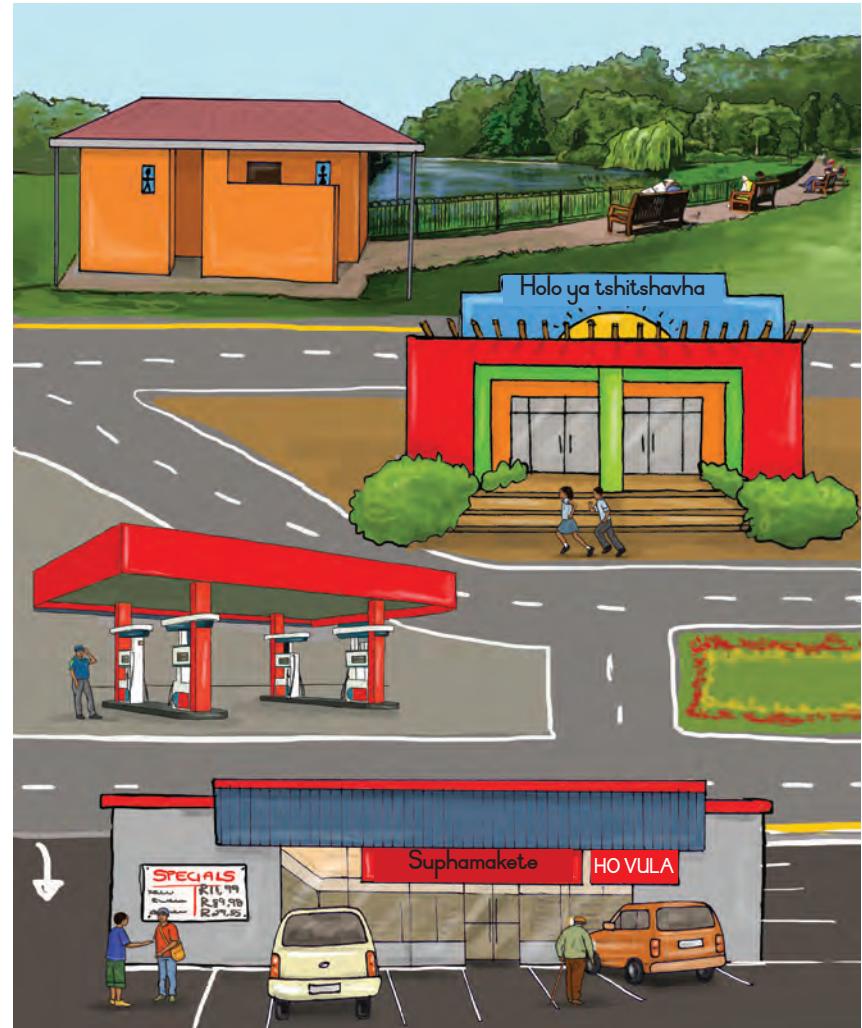
Themo ya 3 - Vhege dza /

Kha ri ambe

Hune ra dzula hone hu na zwishumiswa zwine zwa nga shumiswa nga vhathe vhothe. Kiliniki, zwikolo, midavhi ya zwipotso na zwibadela ndi fhethu hune rothe ra hu shumisa.

Ri tea hafhu u ita uri vhupo hashu hu dzule ho kuna, u itela uri muthu muñwe na muñwe a diphine ngaho.

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga tshifanyiso itshi:

- Ni vhone u nga vhathe vha a takalela u dzula afha fhethu?
- Ndi nga mini ni tshi humbula ngauralo?
- Tshitshavha na vhupo ha hanu hu nga khwiñiswa nga ndilade?

Kha ri ite nyito

Dioleni tshifanyiso tsha mivhalavhala tsha musi ni tshi khou tshimbila nga tshiendedzi tsha phabuliki (tsha nnyi na nnyi sa tshidimela, bisi kana thekhisi. Ni ite na u sumbedza saizi dzo fhambananaho dza vhatu vhe na namela navho - vhariwe vha vhe vho dzula vho tou tswititi, vhariwe vha vhe vho kotamela phanda kana vho lala vho gogodela nga mutana, vhariwe vhe vhahulwane ngeno vhariwe vhe vhatuku.

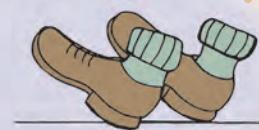

Kha ri tharamuwe

Kha ri du^{de}le

- Itani uri ni didudedze nga u dodoma ni tshi ya phanda nga zwikunwe.
- Zwino tshimbilani nga tshamurahu nga zwirethe.
- Tshimbilani ni tshi ya phanda nga zwirethe.
- Zwino tshimbilani nga tshamurahu nga zwikunwe.

Sikani male^{dere}

Itani zwigwada zwa vhatu vha vhavhilihili.
Shumisani mivhili ya vhoiwe kha u vhumba
maledere.

Ni nga ima na luvhondo kana na lala fhasi.

Wanani uri inwi na khonani dza^{ñu} ni nga
kona u sika ledere line a hu na muthu ane
a nga li kona.

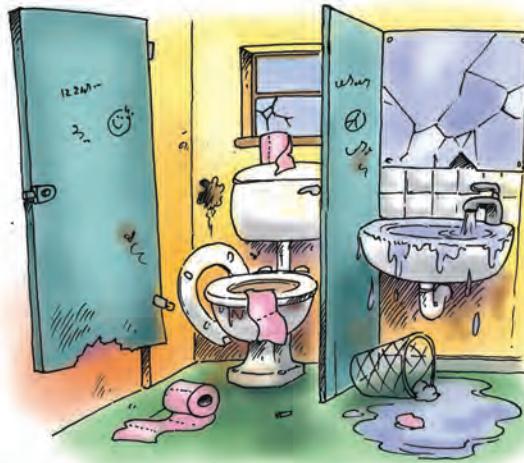

Zwo khakhea naa?

Kha ri ambe Lavhelesani zwifanyiso izwi.

Ni a ṭalukanya uri izwi swishumiswa zwot̄he ndi zwifhio? Vhudzani khonani yanu ndila yone ya u shumisa tshishumiswa tshiñwe na tshiñwe.

Themo ya 3 - Vhege dza 2

Kha ri ite nyito

Fhaṭani modele (tshiedziswa) wa tshifhaṭo ni tshi shumisa matheriala o vusuludzwaho. Ni nga kha di fhaṭa kiliniki, laiburari kana tshifhaṭo tshinwevho tshi re henefho tshitshavhani tsha hanu. Ni nga kha di shuma nga zwigwada. Khavhisani tshifhaṭo tshanu ni tshi sumbedza uri ndi tshifhaṭode tshe na fhaṭa.

Deithi:

Kha ri ḫaramuwe

- Vhekanyani mathaela o tou ima kha rou.
- Swendani vhukati hao.
- Ladzani mathaela fhasi.
- Imani nt̄ha ha thaela nga milenzhe mivhili.
- Thengathengani nga mulenzhe muthihi kha thaela.
- Shumisani mathaela aya kha mitambo miñwevho ya u ḫaramuwa.

Ni vhone ni sa do dihuvhadza.

Teacher:
Sign:
Date:

36 Vhathu vha tshitshavhani tsha hashu

Themo ya 3 - Vhege dza 2

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Nangani dzina lo teaho tshifanyiso tshirwe na tshirwe li tshi bva kha zwibogisi zwi re kha tshanda tsha u la. Li nwalen fhasi ha tshifanyiso itsho.

Mushelapitirolo

Murengisi wa maluvha

Nese (muongi)

Mureili wa thekhisi

Muofisiri wa zwa vhuedi

Dokotela

Murengisi wa mitshelo

Mudzimamulilo

Pholisa

Kha ri ambe

Ni ambe na khonani yanu ngazwo.

Avha vhatu ni a tangana navho tshitshavhani tsha hanu?

Vhatu vha tshitshavhani tsha hanu vha a thusana? Vha ita mini?

Kha ri nwale

Talani mutalo u tshi bva mathomoni a fhungo liiwe na liiwe li re kha tsha monde u tshi ya kha li no fana nalo kha tsha u la.

Deithi:

Mudzimamulilo

Murado wa Tshumelo dza Tshipholisa dza Afrika Tshipembe (SAPS)

Dokotela

Murengisi wa mitshelo

Mushelapitirolo

u fara mafobvu.

u rengisa mitshelo.

u shela pitirolo.

u dzima mililo.

u a ri fhodza.

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Nangani dzina lo teaho tshifanyiso tshirinwe na tshirinwe li tshi bva kha maipfi a re afho fhasi. Ni li nwale fhasi ha tshifanyiso tshirinwe na tshirinwe. Vhambedzani phindulo dzanu na dza khonani yanu.

Ha zwidzimamulilo

Pitiroloni

Sibadela

Tshitshini tsha mapholisa

Kha ri tharamuwe

Vhandani zwanda ni tshi tevhedza mutevhetsindo une na khou pfa.

- Thetshelesani zwavhu^di musi mutevhetsindo u tshi shanduka.
- Itani ngaurali kha muzika wa tshaka dzo fhambanaho, u bva kha wa kilasiki u swika kha phopo.
- Vhandani nga u tjavhanya kana nga u ongolowa ni sa xedzi mutevhetsindo.

Tsvhudzo ya mudededzi:

Thetshelesani muzika une mudededzi waⁿu vha khou tamba kana mitevhetsindo ine mudededzi vha ita kha ngoma kana tshilidzo tshirinweho tshi no lidzwa nga zwanda.

37 Zwipuka zwine ra fuwa sa zwifuwohaya

3 - Vhege dza 3
Themo ya 3 -

Kha ri vhale

Vhunzhi hashu ri na zwifuwohaya. Tshifuwohaya ndi tshipuka tshine tsha vha khonani yanu. Ni a tshi vhavhalela nahone tshi dzula tshi tsini hanu - huñwe tshi dzula na inwi ngomu nduni ya hanu kana tshi na vhukhudo hatsho ha tchipentshela heneñ ho mudini.

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso. Ambani na khonani yanu nga tshifanyiso itsi. Shumisani khirayoni kha u tangedzela zwifuwohaya zwothe zwine na kona u zwi vhona. Ni nga kona u vhala zwifuwohaya zwingana? Vhudzani mudededzi wanu.

- Ni na tshifuwohaya? Arali ni natsho, ḥalutshedzani khonani yanu nga hatsho.
- Arali ni si na, ḥalutshedzani khonani yanu uri ndi tshifuwohayade tshine na tama u vha natsho kana uri ndi ngani ni si na tshifuwohaya.

Kha ri ñwale

No fhelela sa kilasi, ñwalani mutevhe wa zwifuwohaya zwothe zwine zwi si vhe hone tshifanyisoni. Ñwalululelani hafha zwine mudededzi wanu vha ñwala kha bodo.

Kha ri ite nyito

Olanı tshifuwohaya
tshinwe na tshiñwe
tshine na tshi tama – ni
nga kha di sokou humbulela
tshipuka tshiñwe na tshiñwe
tshine na tama u tshi fuwa.
Shumisani vumba kha u
vhumba tshifuwohaya itsho.

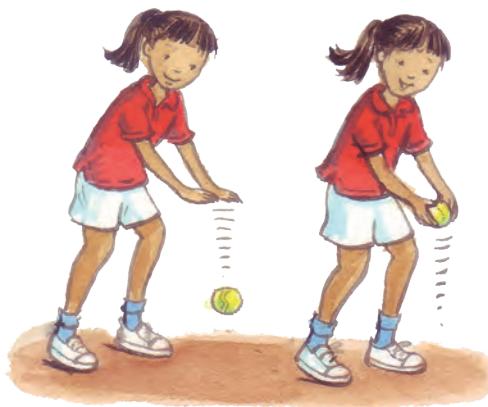
Kha ri t̄haramuwe

Itani ndowendowे ya u posa na u gavha bola.

- Posani bola ya thenisi muyani ni tshi shumisa zwanda zwivhili.
- Zwino i poseni muyani nga tshanda tshithihi ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- Zwino i poseni muyani nga tshiila tshiñwe tshanda ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- Bammbisanı bola ya thenisi fhasi nga zwanda zwivhili ni i gavhe hafhu nga zwanda zwivhili.
- I bammbisenı nga tshanda tshithihi ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- I bammbisenı nga tshiila tshiñwe tshanda ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- Imani no ita danga. Fhirisani bola nga zwanda zwivhili i ye kha muthu o imaho tsini na inwi.
- Fhirisani bola nga tshanda tshithihi i ye kha muthu o imaho tsini na inwi.
- Fhirisani bola nga tshiila tshiñwe tshanda i ye kha muthu o imaho seli na inwi.

Tsivhudzo ya mudededzi:

Vhunzhi ha mmbwa hu pfana na u tamba nga bola.
Fhedzi ni tea u vha na luvhilo ngauri mmbwa
dzi pfana na u dzhia bola dza shavha nayo.

Teacher:
Sign:
Date:

38 U vhavhalela zwifuwohaya

Themo ya 3 - Vhege dza 3

Kha ri ambe

Ndi mafhungo mahulwane u vhavhalela zwifuwohaya zwashu.

Ambani na khonani yanu nga zwithu zwine zwifuwohaya zwa ṭoda. Didzhieni ni tshifuwohaya tshe khonani yanu a ola kha siatari la II. Humbulani nga zwine na nga ṭoda. Ni nga sedza zwithu zwi no nga zwiliwa na hune na do edela hone. Zwino ṭalutshedzani khonani yanu. Ni ite na u amba nga zwine a tea u ita arali ni tshi nga lwalala.

Kha ri nwale

Itani thiki (✓) tsini na tshithu tshiñwe na tshiñwe tshine tsha ṭodiwa nga tshifuwohaya.

Zwiliwa

Madi

Tshisibe tsha mano

Fhethu hu no dudela na u sa nukala hune tsha do edela hone.

Nanga ya zwifuwo musi tshi tshi lwalala

Holodei

Kha ri ite nyito

Olani vhukhudo na zwiliwa zwine zwa ṭodiwa nga zwipuka izwi. Ni kone u nwala madzina ane ra a rina vhana vhazwo.

Tshipuka	Zwiliwa	Dzina la nwana

Kha ri ite nyito

Vhalani fhungo l̄inwe na l̄inwe ni humbule ngauri no vha ni tshi nga dipfa hani na uri no vha ni tshi nga ri mini kana u ita mini. Mudededzi wanu vha do ni vhudza uri ni tambe litambwa lifhio.

- No fuwa tshifuohaya tshiswa.
- Tshimange tshañu tsho ngalangala.
- Mmbwa yanu yo la thoyi (tshitambisa) yanu ine na i funesa.
- Khonani yanu u levhela (tunga) mmbwa.
- No vhona mmbwa yo khetshelwa goloini yo valiwhao mafasitere.

Kha ri t̄haramuwe

Thetshelesani mitevhetsindo yo fhambananaho ine mudededzi wanu vha do i lidza. Diiteni uri ni tshipuka tshine tsha tshina tshi tshi tevhedza mutevhetsindo wa muzika.

Musi muzika u tshi t̄avhanya, gadani sa bere.

Musi muzika u tshi lilesa, tshimbilani sa ndou.

Musi muzika u sa lilesi, fhufhani sa tshisu.

Musi muzika u tshi ongolowa, tshimbilani sa tshibode.

Kha ri ambe

Muvhuða ndi lushaka lwa mbevha. Mano a mbevha ha gumi u aluwa.

Nwaha muthihi wa muthu u lingana na miñwaha ya sumbe ya mmbwa. Musi mmbwa i na miñwaha miraru, i na miñwaha ya fumbili ya muthu.

Musi tshimange tsho takala, tshi a honedzela.

Kha ri diphine

"Tshimange na Mbevha". Mudededzi wanu vha do ni vhudza uri ndi nnyi a re tshimange, ndi nnyi a re mbevha. Tshintshanani (t̄hadulanani) vhuimo nga murahu nyana.

Teacher:
Sign:
Date:

Mikhwa na vhudifhinduleli

Kha ri vhale

Maipfi aya a sumbedza mikhwa. Mikhwa yashu ndi ndila ine ra fara ngayo vharwe vhathu. Mikhwa yashu i ri sumbedza uri ri t̄honifhana hani sa vhathu.

Ri pfa ri tshi takalela u amba na muthu a re na mikhwa. Zwi dovha zwa vha zwavhuđi u vha na vhukonani na muthu a re na mikhwa yavhuđi.

Ri na vhudifhinduleli ha u fara vharwe vhathu zwavhuđi tshifhinga tshothe. Ndi ngazwo muňwe na muňwe washu a tshi tea u tshila nga mikhwa yavhuđi.

Deithi:

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso. Vhalani maipfi a re zwibogisini. Ambani na khonani yanu nga zwifanyiso izwi. Ambani nga mikhwa mivhuya na mikhwa mivhi ine vhana vha khou sumbedza.

Ndi matsheloni,
Makhulu!

Ivhani a neaho.

No hangwa vhurotho hanu? Dzhiani hanga.

Ndi a livhuha
no nthetshelesa
zwavhudzi.

Konani u lindela.

Vha mpfarele,
Mmawe. Ndo vha
ndi tshi khou sedza
nelete kha vasi
yavho, ya wa ya
kwashea!

Mulalo, wee. Ndo doba
bege yanu hangei nnda.
Thamusi kharayoni
dzanu dzi tshee hone
dzothe.

Thetshelesani
vhariwe.

Ivhani a fulufhedzeaho.

Thonifhani vhariwe vhathe.

Lumelisani vhathe vhanne na vha divha
na vhanne na sa vha divhe.

Thonifhani zwi re zwa vhariwe.

Teacher:
Sign:
Date:

Vhudifhinduleli vhun̄we hafhu

Themo ya 3 – Vhege dza 4

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi ni vhale mafhungo a re zwibogisini. Talani mutalo u tshi ya kha vhudifhinduleli hu no yelana na tshifanyiso tshinwe na tshinwe.

Ndi a thusa uri mudi wa hashu u dzule wo kuna.

Ndi khonani ya vhukuma i no thusa vhanwe.

Ndi a sumbedza vha muta wa hashu uri ndi a vha funa.

Ndi tamba zwavhudzi nga thoyi (zwitambiswa) dza khonani yanga.

Ndi a dithogomela khathihi na u londa zwithu zwanga.

Ndi a thusa khotsi anga u deka tafula.

Kha ri tambe

Itani litambwa la mikhwa yavhudi na vhudif hinduleli ni tshi sumbedza:

- u lumelisa vhathe vhave na vha divha na vhave na sa vha divhe
- kana u kona u lindela
- kana u kona u thetshelesa zwavhudi muriwe muthu
- kana u kona u nea
- u ita vhukonani na mu*nwe* muthu
- u fulufhedzea
- kana u thonifha zwi re zwa vhar*we*
- kana u thonifha vhar*we* vhathe

Musi ni kha zwigwada, itani litambwa la mikhwa yavhudi na vhudif hinduleli zwi tshi kwama:

- muta wa hanu
- kana mushumo wanu wa tshikolo
- kana mishumo yanu ya hayani
- kana zwiliwa zwine na newa duvha linwe na linwe
- kana zwiambaro zwine na ambara
- kana thoyi dzanu
- kana khonani dzanu

Kha ri ite nyito

Dioleni tshifanyiso ni tshi khou sumbedza vhukonani na vhar*we* vhathe.

Kha ri tharamuwe

Thetshelesani mudededzi wanu vha tshi ni vhudza uri ni thamuwe/fhufhe, ni gidime kana ni kokovhe.

Vha do lidza tshitariri vha sa athu amba ndaela ntswa. Tevhedzani ndaela ya mudededzi wanu nga u tavhanga kana na ongolowa.

Kha ri tambe

Tambani openi nga mulenzhe wanu une na sa u shumisese. Ndi mikhwa mihiwane ifhio yavhudi ine na i sumbedza musi ni tshi khou tamba openi?

Ndi ngani ri tshi lila zwimela

Vhege dza 5
Themo ya 3 – Vhege dza 5

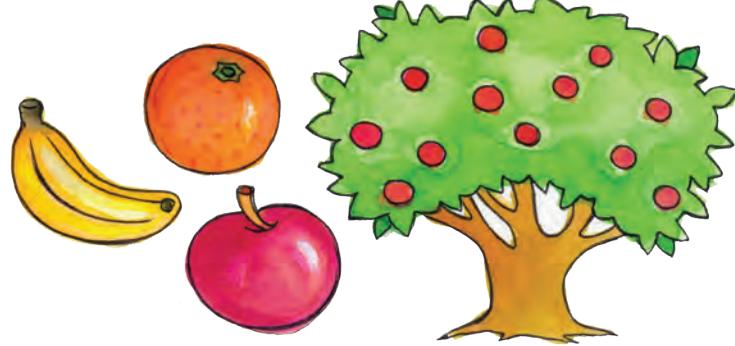
Kha ri ambe

Lavhelesani u mona na inwi. Ndi zwithu zwifhio zwine na vhona zwo bva kha zwimela? Ambani na khonani yanu ni vhone uri vhuvhili hanu ni nga humbula nga zwithu zwingana. Vhudzani mudededzi wanu nga zwimela zwe na kona u zwi humbula.

Kha ri vhole

Zwiñwe zwimela zwi ri fha dzhusi na zwiliwa.

Zwiñwe zwimela na miri zwi ri fha mirunzi.

Zwiñwe zwimela na miri zwi fha zwipuka vhukhudo.

Zwiñwe zwimela zwi ri fha maluvha a u nakisa nduni dzashu.

Deithi:

Ri lila mahatsi midavhini
yashu ya mitambo.

Ri lila mudali wa u ita
zwi ambaro.

Ri shumisa ḥanga kha u ita
mithatha na u fulela ḥanga.

Ri shumisa zwimela na miri kha
u ita fenitsha.

Ni na khonani yanu, nangani zwithu zwiraru zwi hulwane
zwine ra shumisa zwimela khazwo.

Ri nga ita uri zwimela zwi ṭavhanye u fhele nge ra zwi
shumisesa? Ambani nga mbudziso iyi no fhelela sa kilasi.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwimela zwi vhonala nga ndilade

Kha ri nwale

Zwimela zwi na zwipida zwo fhambananaho. Shumisani maipfi a no bva zwibogisini ni tshi lebula zwimela izwi. Vhambedzani maipfi anu na a khonani yanu.

midzi

tsinde

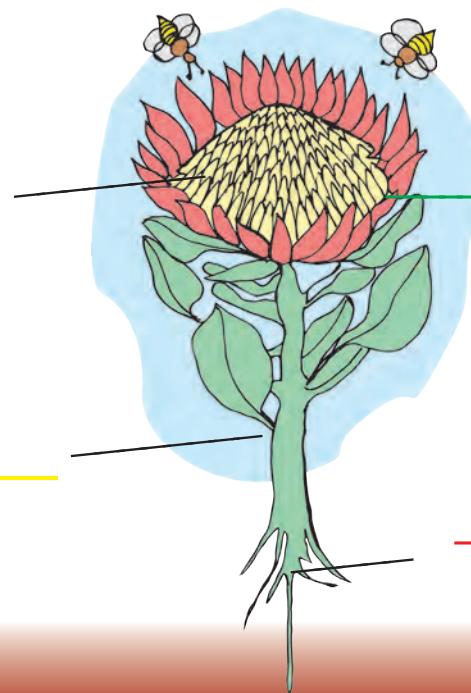
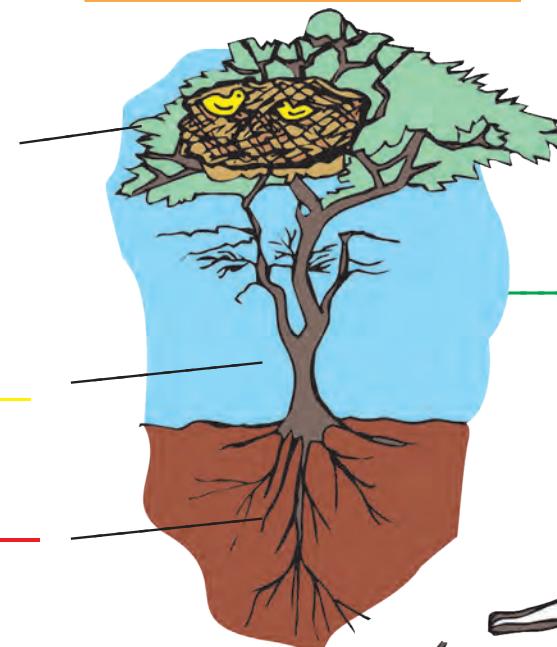
tari

liluvha

ganda la mbeu

tsinde

Themo ya 3 - Vhege dza 5

Kha ri tharamuwe

Khethekanyani kilasi hu bve zwitshinyangade na vhalimangade.

- Vhalimangade vha lingedze u thivhela kana u fasha zwitshinyangade.
- Tshintshanani vhuimo nga murahu ha minete mivhili.
- Zwi dovholeleni lunzhi.

Kha ri tambe

Tambani mudzumbamo.

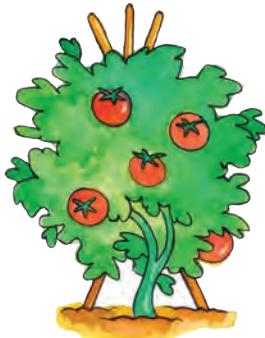
Zwitshinyangade zwe dzumbama hothe nga fhasi kana murahu ha zwimela zwino vhalimangade vha tea u zwi wana zwi sa athu la zwimela zwothe.

Kha ri ambe

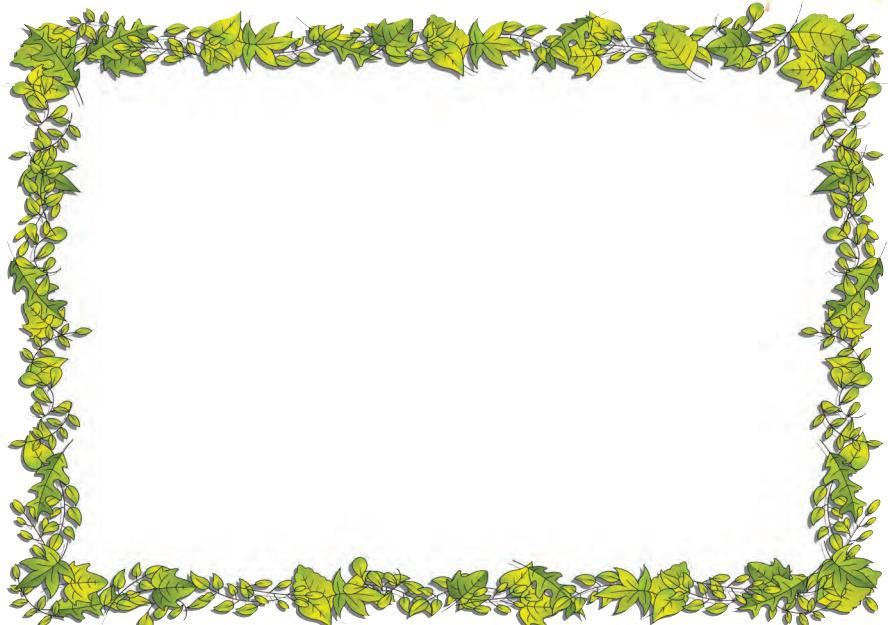
Zwimela zwa tshaka dzo fhambananaho zwi vhonala zwe fhambana vhukuma.

Fhedzi zwi dovha zwa fana fhethu hunzhi. Lavhelesani zwifanyiso izwi. Ambani na khonani yanu nga zwimela. Zwi fhambana ngafhi zwa fana ngafhi?

Kha ri ite nyito

Olani kana ni pennde
tshikhokhonono tshi no khou
todou la munawa. A tsho ngo
tea u vha tshikhokhonono
tsha vhukuma. Shumisani
muhumbulo (nyelekanyo)
wanu. Olani kana ni pennde
ni tshi shumisa mitalo kana
zwivhumbeo zwi no vhonala.

Teacher:
Sign:
Date:

Mbeu na hune dza bva hone

Kha ri vhale

Zwiñwe zwimela zwi na mbeu dze dza dzumbiwa kha maluvha kana mitshelo.

Ri ita na u ḥavha mbeu idzi uri hu mele zwimela.

Mbeu i a wa kha zwimela uri i thome zwimela zwiswa.

Dziñwe mbeu dzi hashiwa nga maya kana nga vhatku, zwikhokhonono na zwipuka. Maiñwe makanda a mbeu a liwa nga zwiñoni lune mbeu ya sala kha zwitoko zwazwo. Mbeu iyi i a hwaliwa ngaurali ya ya ya mela huñwe fhethu.

Kha ri ambe

Mbeu dici phaðaladzwa nga ndila ifhio kha tshiñwe na tshiñwe tsha zwifanyiso izwi? Mbeu iñwe na iñwe i tea u vha i na tshivhumbeo tshifhio uri i kone u phaðaladzwa nga ndila iyi? Rerani na khonani yanu.

Arali ni tshi ḥodou ḥavha zwimela nga mbeu, ni nga shumisa mbeu i no bva kha zwimela zwi re ngadeni yanu. Kana ni tou renga mbeu vhengeleni.

Kha ri ambe

Gudani tshirendo itshi na mitharamuwo.

Vhutshilo ha tshimela

Kubeu ku^lukuku^luku:

Kha ri ^lavhanye ri ku ^lavhe mavuni!
 Kwa mbo ^li mela tsinde na dzuvha.
^li re na munukho u no nukhelela.
 Notshi ya noⁿa i tshi mona na
 dzuvha –
 Hu si kale ^lila dzuvha ^la mbo fa.

Ni songo ^lungufhala na lila

Ngauri mupo a u lili.
 Sedzesani ni vhone vhut^lolo:
 Dzuvha ^lo fa, dzuvha ^lo zwala
 Tsinde ^lo oma, fhedzi nga fhasi
 ha ma^lari o omaho
 Mbeu yo lindela u mela mavuni hafhu!

Kha ri ^lharamuwe

Sumbedzani uri no takala nga u ita hezwi
 Farani dzuvhariboni (sashi) kana riboni
 ndapfu nga tshanda tshine na tshi shumisesa.
 Dzungudzani tshe na fara, ni tshi ita phetheni
 dzo fhambananaho muyani kana kha mavu.
 Thomani nga u shumisa tshanda tshine na tshi
 shumisesa ni kone u tevhedza nga tshine na sa
 tshi shumisesa.

Arali hu na muri henefho tsini, vhone nani uri ni
 nga u shumisa hani ni tshi tamba. Dembetitani
 nga thambo yo vhofhiwaho ya khwa^lha.
 Thomani nga u shumisa zwanda zwivhili, ni
 shumise tshanda tshine na tshi shumisesa
 ni kone u tevhedza nga tshine na sa tshi
 shumisesa.

Tsvhudzo ya mudededzi:
 Shumisan thambo, sashi
 na riboni.

Teacher: _____
 Sign: _____
 Date: _____

Zwine zwimela zwa toda uri zwi aluwe

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso itshi. Zwithu zwot̄he zwi re khatsho zwi a tshila?

Themo ya 3 - Vhege dzə b

Ambani na khonani yanu ngatsho. Ndi zwithu zwifhio
zwi tshilaho zwine na kona u zwi vhona?

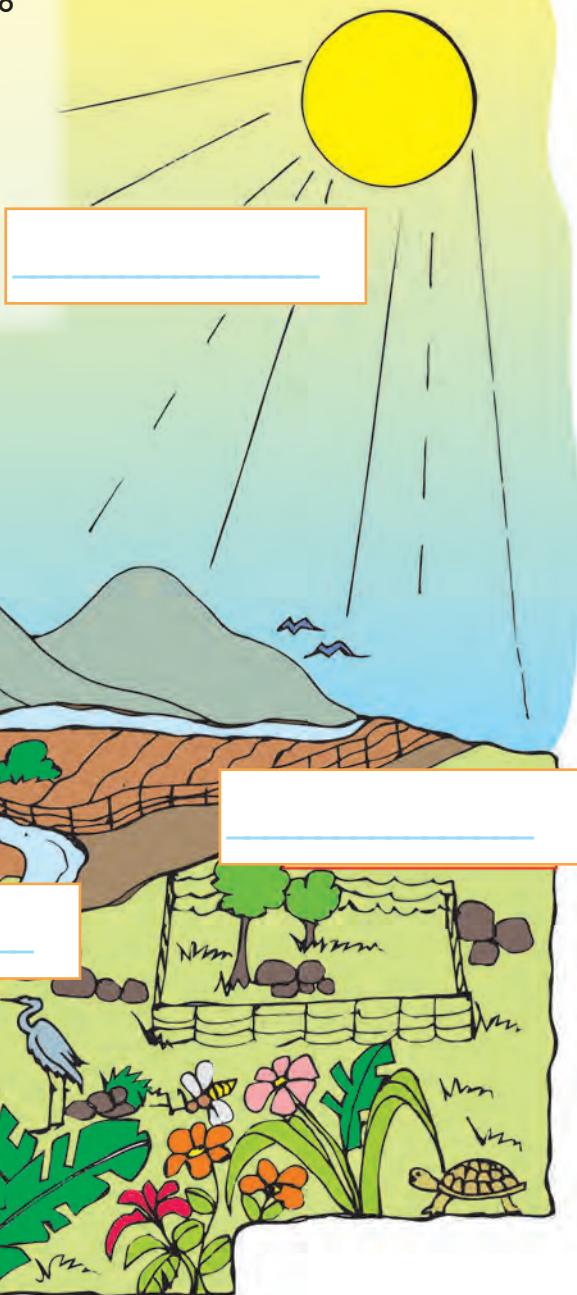
Ndi zwifhio khazwo zwine zwa vha zwimela?

Zwimela zwi a aluwa?

Zwimela zwi a la? Arali zwi tshi la, zwi la mini?

Zwimela zwi a nwa?

Arali zwi tshi nwa, zwi nwa mini?

Kha ri nwale

Zwino nwalanî linwe na linwe la haya maipfi kha tshifanyiso tshi re afho nt̄ha ni
tshi sumbedza uri zwimela zwi toda mini uri zwi aluwe.

masana

madi

pfushi

muya

Kha ri ite nyito

Zwi a leluwa u t̄avha tshimela tshañu
inwi muñe. T̄avhani muñawa.

Deithi:

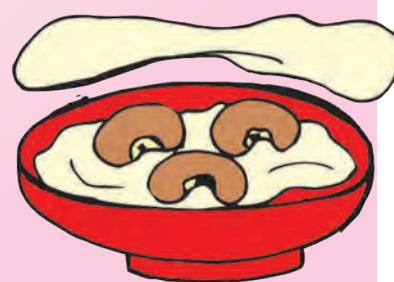
Ni tea u vha na:

Tevhedzani maga haya:

Liga la 1:

Tibani ñawa tharu nga
mbemba mbili dza dzudzu.

Zwi vheyeni sosarani kana
baweleni i si na tshithu.

madi

bawele

ñawa

dzudzu

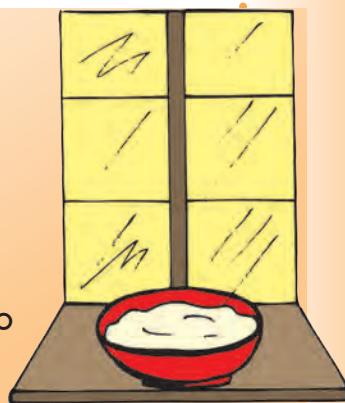
Liga la 2:

Shelani madi nthā
ha dzudzu ni vhe
na vhutanzi uri yo
ñukala vhukuma.

Liga la 3:

Vheani sosara kana
bawele kha guvha la
fasitere kana fhethu
hu re na tshedza tsho
linganelaho.

Liga la 4:

Nga murahu ha
maðuvha nyana, t̄olelani
ni vhone uri tshimela
tshañu tshi khou
aluwa nga ndilade. Tshi
sheledzeni luthihi nga
vhege.

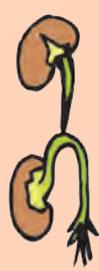
Duvha la 1

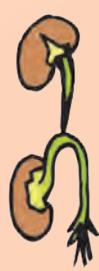
Duvha la 2

Duvha la 3

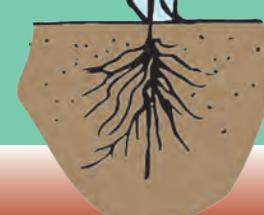

Duvha la 4

Liga la 5:

Musi tshimela tshañu
tsho no bva midzi, ni
tshi t̄avhe mavuni o
limiwaho.

Liga la 6:

Sheledzani tshimela tshañu
tshifhinga tshothe. Nga murahu ha
vhege dzi si gathi, ni do vha ni tshi
vho fula ñawa dzañu.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwiliwa zwine ra la

Themo ya 3 - Vhege dza 7

Kha ri vhale

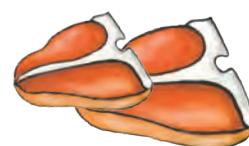
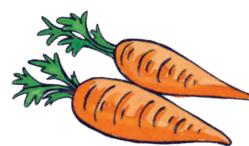
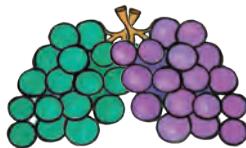
Zwiliwa zwa pfushi zwi ri fha mafulufulu.

Ri tea u la zwiliwa zwi re na mutakalo uri ri kone u shuma mishumo yashu zwavhuđi. Zwiliwa zwi re na mutakalo zwi ri fha mafulufulu khathihi na u ri alusa.

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Nwalani dzina la lushaka luriwe na luriwe lwa tshiliwa nga fhasi ha tshifanyiso tsho teaho.

Kha ri nwale

Zwithu zwine na funesa u zwi la ndi zwifhio? Ndi zwiliwa zwifhio zwine na si zwi funese? Zwi nwalen'i fhasi ha tsho yo teaho afho fhasi. Nangani kha zwifanyiso zwi re a fho nthia.

Zwiliwa zwine nda zwi funa

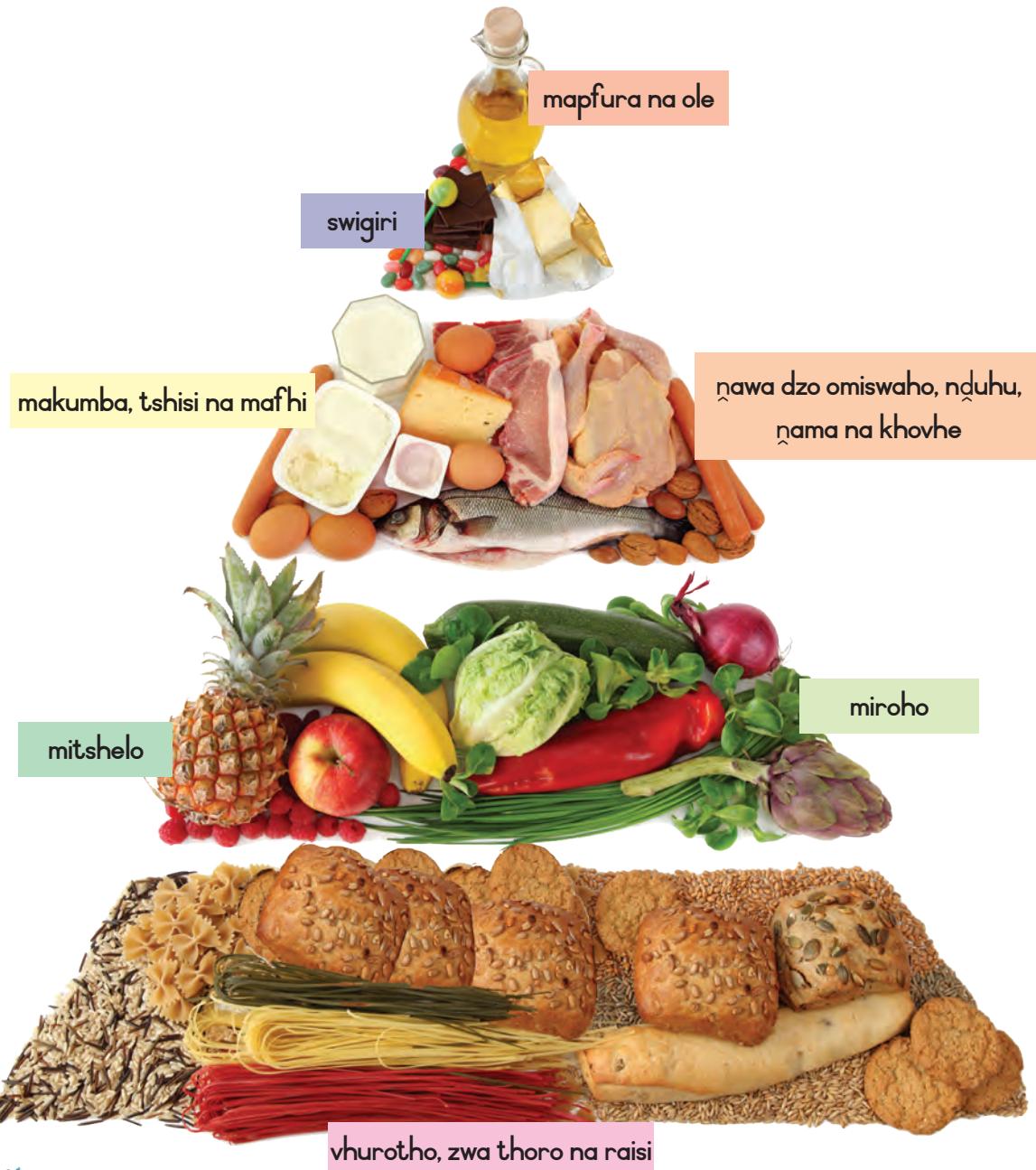
Zwiliwa zwine nda sa zwi fune

Kha ri vhale

Ri nga khethekanya zwiliwa zwa bva zwigwada zwa sumbe.

Ni tea u la zwiliwa zwi re nga fhasi tshifhinga tshothe. Ni nga kha di la zwiliwa zwi re nga nthanthha, fhedzi hu si tshifhinga tshothe.

Kha ri ambe

Ambani sa kilasi

Ndi nga mini ri tshi tea u sa lesa zwiliwa zwi re nga nthha tshifanyisoni itshi ngeno ro tea u lesa zwi re nga fhasi?

Teacher:	
Sign:	
Date:	

Kha ri vhale

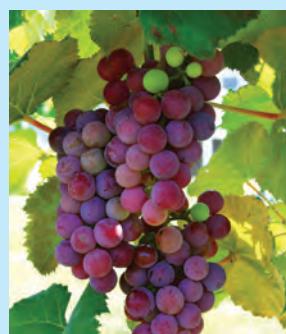
Vhurotho na mikapu zwi bva kha goroi.

Hune zwiliwa zwo fhambananaño zwa bva hone

Vhunzhi ha zwiliwa zwi bva dzibulasini. Tshithu (tshibveledzwa) tsha u thoma tshi bva dzibulasini, tsha kona u shumiswa kha u ita zwiñwe zwibveledzwa zwa zwiliwa.

Ri wana makumba kha khuhu.

Mitshelo i aŋwa kha miri na zwimela.

Ri wana mafhi na ɿama kha kholomo.

Ri ita tshizi na yogati nga mafhi.

Ri shumisa mavhele kha u ita mugayo/vhukhopfu.

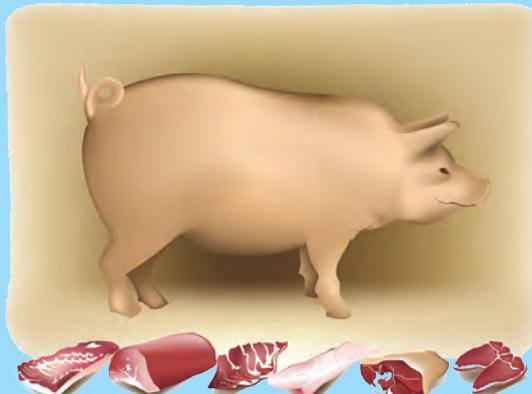
Deithi:

Mutoli u bva kha ḥotshi.

Swigiri i bva kha mphwe/movha.

Ri wana ḥama na bekhoni kha nguluvhe.

Ri nga kona u ḥavha mitshelo ngadeni dzashu.

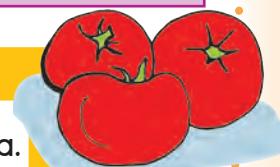

Kha ri ite nyito

Imbani luimbo ulu ni na mudededzi waḥu.

Too, too: Vhomme vho vhuya na magwavha.
Too, too.

Miomva na maapula. Too, too.

Naḥwa, eregisi na madabula. Too, too.

Ri ḥo ḥa ra khwathha mivhili. Too, too.

Nda shuma ndi na nungo. Too, too.

Ndi kapula zwi tshi ḫifha. Too, too.

Nda dzula ndi na nungo. Too, too.

Zwiliwa zwa mutakalo na zwi si na mutakalo

Vhege dza 8

Kha ri vhale

Themo ya 3 - Vhege dza 3

Zwiliwa zwine ra zwi funesa a si zwone zwe ri teaho tshifhinga tshoṭhe. Tshiňwe tshifhinga ri nga takalela tshithu tshine tsha si vhe tshavhudí kha riňe. Tshiňwe tshifhingavho a ri takaleli tshithu tshine tsha vha tshavhudí vhukuma kha riňe.

Fhedziha, tshithu tshavhudí tsha ḫalesa tshi a dina.

Zwenezwo, zwiliwa zwavhudí zwa ḫalesa zwi nga ni dina.

U ḫesa zwithu zwinzhi a zwi takadzi. Ilani u swika ni tshi pfa no fura. Ni songo ḫa tshithu ni sa gumi.

Kha ri ite nyito

Gerani zwifanyiso zwa zwiliwa zwi re na mutakalo na zwi si na mutakalo kha magazini ni zwi nambatedze kha zwikotikoti zwo teaho. Arali ni sa koni u wana zwifanyiso izwi, ni tou ola zwiliwa.

Zwiliwa zwi re na mutakalo

Zwiliwa zwi si na mutakalo

Kha ri nwale

Vhuragane
(burekifasi)

Shumisani zwe na guda nga zwiliwa kha u nwala menyu wanu.

Tshiswi \tilde{t} ulo (Lantshi)

Tshilalelo

Kha ri ite nyito

Ri khou ya u ita saladi ya mitshelo.

Tevhelani f'chedzi ndaela dzi re afho fhasi.

Ni tea u vha na:

- Tshaka dzo f'hambananaho dza mitshelo
- Dzhusi ya mitshelo
- Aisikhirimu kana khirimu
- Bawele khulwane

Tevhelani maga haya:

- Tanzwani mitshelo.
- Swotolani makanda arali zwo tea (sa maswiri).
- Tsheani hu bve zwipi \tilde{d} a zwit \tilde{t} uku. (Ni humbele muthu muhulwane a ni thuse)
- Tanganyisani mitshelo kha bawele.
- Ilani ni diphine zwo tou ralo kana no shela aisikhirimu kana khirimu nga nt \tilde{h} a.

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

U vhulunga zwi^liwa

Themo ya 3 - Vhege dza q

Kha ri vhale

Lavhelesani tshifanyiso itshi.

Kha ri ambe

Ndi mini zwe na zwi vhona malugana na deithi (maduvha)? Zwi kha di lea? Ni vhona u nga ho bvelela mini kha zwi l*ि*wa izwi?

Kha ri vhale

Zwi^liwa zwi^lu (zwa fureshe) a zwi dzuli zwi fureshe tshifhinga tshilapfu. Minwe mitshelo na miroho i a thoma u puta ya sina. Nama, khovhe na zwi^lwe zwi^liwa zwa mafhi zwi a sina. A ri tsha kona u dovha ra zwi la. Ri nga ita mini uri zwi^liwa zwi dzule zwi zwi^lu? Fhethu havhu^ldi ha u vhulunga zwi^liwa ndi firidzhini, fhedzi zwi^lwe zwi^liwa zwi a sinavho arali zwo dzulesa firidzhini kana kha tshixwatudzi. Hu na dzi^lwe ndila dza u ita uri zwi^liwa zwi dzule zwi fureshe.

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi.

Ambani na khonani yanu ngazwo.

Hu na ndila dzifhio dzo
fhambananaho dzine dza nga
vhulunga zwiliwa?

Hu na dzine na nga dzi humbula?

Ambani na khonani yanu ngadzo.
Vhudzani kilasi tsumbo dzadzo.

Deithi:

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso zwi re afho fhasi ni vhale maipfi a re zwibogisini. Ni kone u nwala lithihi la maipfi aya nga fhasi ha tshifanyiso tshi no yelana na ipfi ilo.

Zwinu

Zwa zwikotikotini

Zwo omiswaho
(mikusule)

Zwo omiswaho aisini
(zwo xwatudzwaho)

Teacher:
Sign:
Date:

49 Tshaka dza mahaya (1)

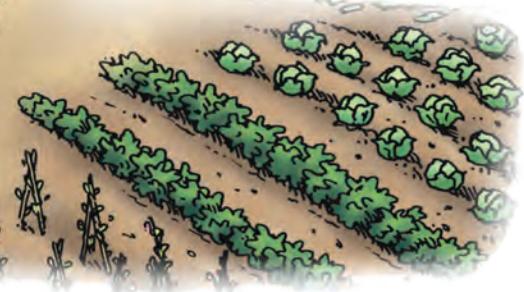
Themo ya L - Vhege dza /

Kha ri ambe

Hayani hanu ndi hune na
dzula hone.

Vhatu vha Afrika
Tshipembe vha dzula midini
yo fhambananaho.
Irwe na irwe ya nndu idzi ni
nga i wana ngafhi?

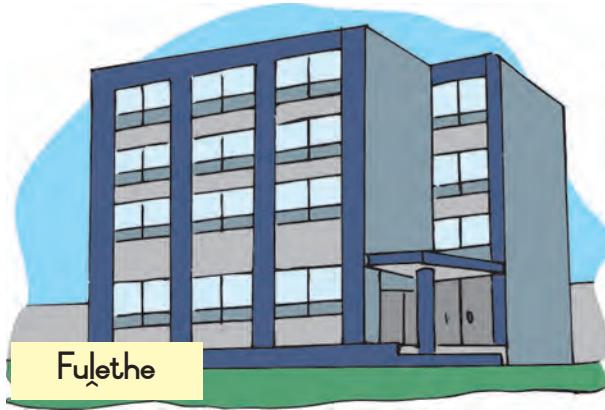

Deithi:

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso Ambani na khonani yanu nga zwithu zwa fana midini yothe. Ni kone u amba nga zwithu zwi sa fani. Ho dalesa zwifhio? Zwi no fana kana zwi sa fani?

Fulethe

Nndu dza tshitizi tshithihi na zwihili

Kharavane na madennde

Vhudzulo ha mikhukhuni

Nndu dza sialala

Kha ri ite nyito

Midi ya tshitizi tshithihi.

Shuman ni kha zwigwada. Wanani bogisi la zwienda. Li penndeni uri li nge nndu. Divhumbeni nga vumba (kana vumba la u tambisa) tshifanyiso tsha musi ni tshi khou ita zwiñwe zwithu nga nnda ha nndu.

Teacher:
Sign:
Date:

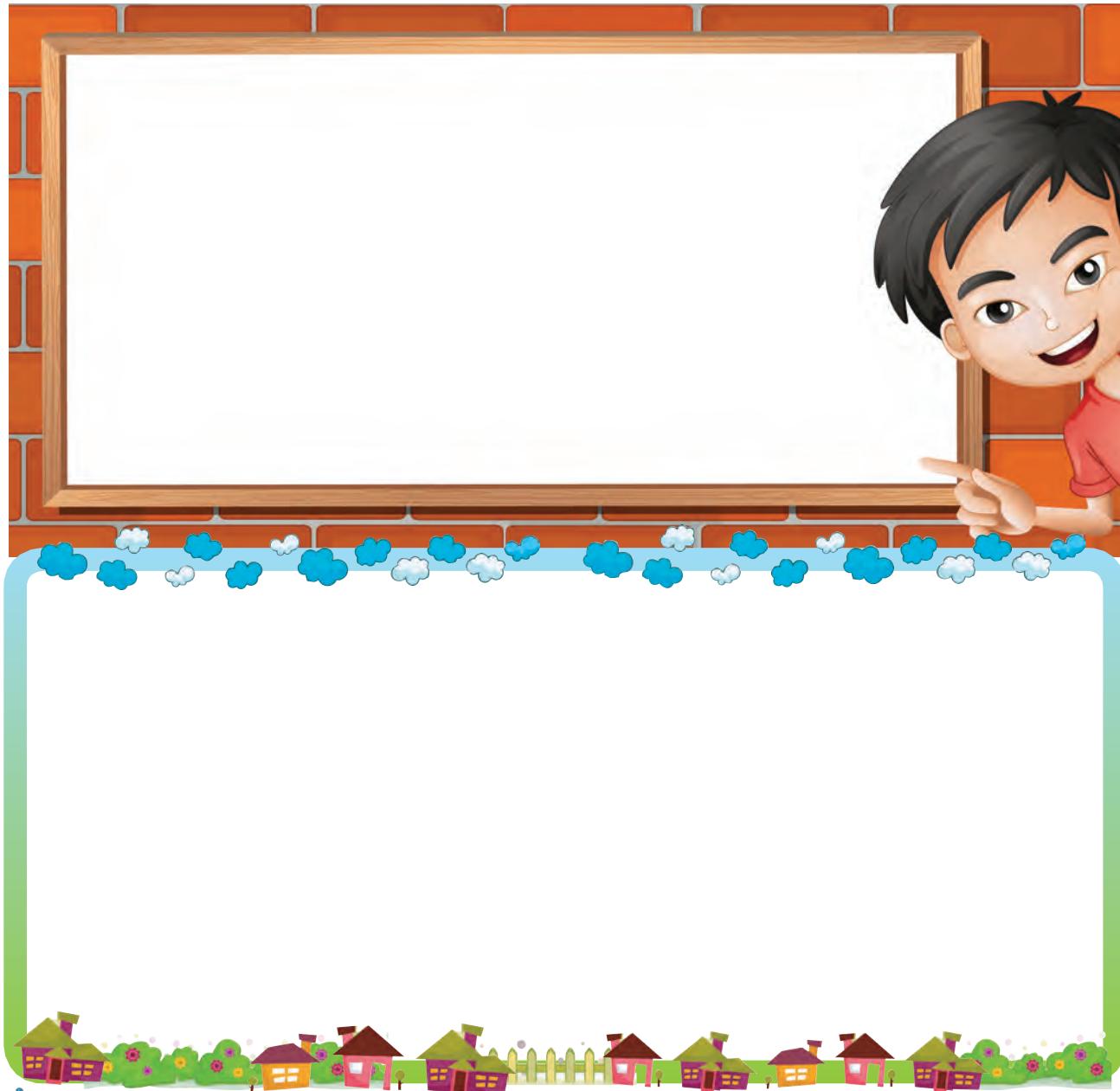
Tshaka dza nn̄du (2)

Themo ya l₄ - Vhege dza /

Kha ri ite nyito

Elekanyani nga midi yo f'hambananaho ye na vhuya na i vhona hune na dzula hone kana he na vhuya na dala. Olani zwifanyiso zwa tshaka mbili dza midi ye na vhuya na i vhona.

Kha ri ambe

Tsvhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wanu vha do
thetshelesa mihumbulu
ya vhoiwe.

Nduni yo f'hatiwaho zwavhuđi ya khwađha a ri pfesi phepho na muf hiso. A ri nelwi nga mvula kana ra dinwa nga muya. A si vhathu vhanzhi vho tsireledzwaho ngaurali. Ambani na khonani yanu nga uri vhathu vha ditsireledza nga ndilade arali vha sa dzuli ngomu dzinduni.

Kha ri ḫaramuwe

Deithi:

- Ḫaramuwani u ya nga hune na nga kona uri ni kone u pennda ḫanga ya nn̄du ya han̄u.
- Gwadamani fhasi ni ḫavhe zwimela ngadeni yan̄u.
- Ḫaramudzani zwanda zwi ye matungo ni tshi sumbedza u vulea ha mafasit̄ere a nn̄du yan̄u. Zwino valani mafasit̄ere othe.
- Kwatamani ni ḫahule ngadeni ya han̄u.
- Swielani fhasi nga luswielo lulapfu.
- Ḫanzwani mafasit̄ere nga labi ili.

Tsivhudzo ya mudededzi:

Thetshelesani mutevhetsindo une mudededzi wañu vha ðo lidza kha ngoma. Tsukunyeyani na mudivhitho uyu. Musi mudededzi wañu vha tshi tshintsha mudivhitho, na inwi tshintshani luvhilo lwa kutsukunyele kwañu. Ni thetshelese zwavhudī.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwe midi yo fhambananaho ya fhatwa ngazwo

Themo ya L - Vhege dza 2

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso.

zwidina

thaili

mazennge

semennde

madzhesi/ঠাঙ্গা

ngilasi

basha

mabulannga

matombo

seila

pulasitiki

vumba/mavu

tsimbi

mikumba

mutavha

Ambani na khonani yanu nga matheriala o fhambananaho.

Ndi afhio a no bva limagani?

Aya manwe a bva ngafhi?

Talutshedzani kilasi uri nndu dzine na dzi vhona ni tshi da tshikoloni dzo fhatjwa nga matherialade.

Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wañu vha ño ñwala
mutevhe kha bodo.

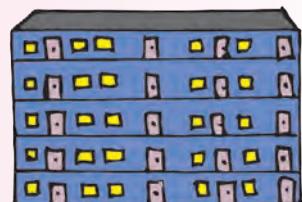
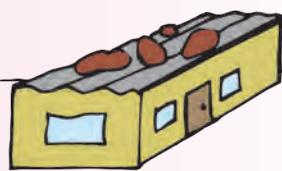
Kha ri ite nyito

Talani mutalo u tshi sumbedza uri lushaka luriwe na luriwe lwa nn̄du lwo fhatwa nga matheriałla afhio.

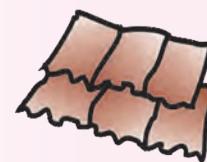
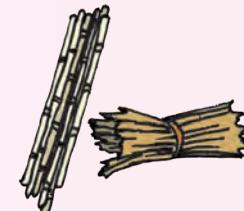
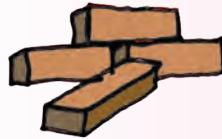
Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wanu vha do kuvhanganya bugu dzanu dza u shumela uri vha dzi sedze.

Lushaka lwa nn̄du

Matheriałla a u fhaća

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

52 Ndú dzi no tea mutsho wo fhambananaho

Themo ya 4 - Vhege dza 2

Kha ri vhale

Ndú dzi tsireledza vhatu kha mutsho wo fhambananaho. Dzi a kona u ri tsireledza kha masana a duvha a no fhisa. Dzi dovha dza ri tsireledza kha phepho, myua na mvula.

No vha ni tshi zwi dihva uri vhatu vha no dzula mashangoni a no rothola vha tea u fhaṭa nndú dza tshipentshela? Ndú idzi dzi tea u tsireledza vhatu kha phepho musi gambogo i tshi wa.

Hoyu ndi mepe wa Greenland, shango la u rothola.

Heyi ndi igloo

Vharwe vha vhatu vha no pfi Vhainuit, vhane vha dzula fhethu ho dalesaho gambogo na aisi, vha fhaṭa vhukhudo havho ha vhuria nga mabuloko a aisi. Aisi i thivhela phepho. Vhukhudo uhu hu vhidzwa upfi ndi igloos.

Kha ri ite nyito

fhat̄isa hani nn̄du.

Nangani uri i do vha nn̄dude?

Ni do shumisa matherialade?

Shumisani mañwe a maipfi
haya?

vothi

vhudzulo ha mikhukhuni

midi ya sialala

nn̄du dza tshitizi
tshithihi kana zwivhili

nn̄du dza Cape-Dutch

zwidina

luvhondo

pennde

fulethe

thanga

tshimini (tshumela)

fasit̄ere

semennde

Kha ri whale

Itani itsi tshirendo sa
tshipida tsha litambwa janu:

Fhañta iwe fhañta, nn̄du ntswantswa!

Randa muteo, u hwalele zwidina luvhondo lu ime
Namedza kapa u rwele mbalelo, mazennge a gonye

Hu vhe u awela ñuvha u fhisa.

Fhañta iwe fhañta, nn̄du ntswantswa!

Tshit̄avha na mavothi na dzithaili khezwi

Mañi na semennde kha zwi swike ri hulunge –

Hu vhe u tinya mvula.

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

U wana fhethu na zwithu (1)

Kha ri vhale

Hu na tshaka dzo fhambananaho dza mimepe. Utela u kona u nanga mepe wo teaho ri tea u diwha uri ndi nga mini ri tshi ṭoda u shumisa mepe.

Mepe ya zwiṭaraṭa i ri thusa kha u wana zwiṭaraṭa na huñwe fhethu ḫorabonī ḫukhu na khulwane. Vhorabulasi vha ṭoda mimepe ine ya sumbedza zwithu zwi no nga madamu, milambo na thavha.

Kha ri ite nyito

Deithi:

Musi ni na khonani yañu, ambanı nga mbudziso idzi. Olani tshitendeledzi u mona na fhethu hu re kha tshifanyiso tshi re kha masiatari aya mavhili.

Ni nga wana ngafhi bugu dza u vhala?

Ni nga pota ngafhi mbava?

Ni nga ya ngafhi musi ni tshi lwala?

Ni nga renga ngafhi zwiliwa?

Ni nga lindela bisi ngafhi?

Ni nga pfuka tshitarañta ngafhi no tsireledzea?

Tsivhudzo ya mudededzi:

Mudededzi wañu vha ño ni vhalela afha fhethu nga huthihi nga huthihi, na kona u wana phindulo.

Teacher:
Sign:
Date:

U wana fhethu na zwithu (2)

Kha ri ambe

Lavhelesani ndila, ine Mulalo a tshimbila ngayo u bva muqini wa hawe u swika tshikoloni, kha mepe uyu wa bada wa zwifanyiso.

Talutshedzani khonani yanu uri Mulalo u do tshimbila nga ndila ifhio.

Ni shumise manwe a haya maipfi:

ntha

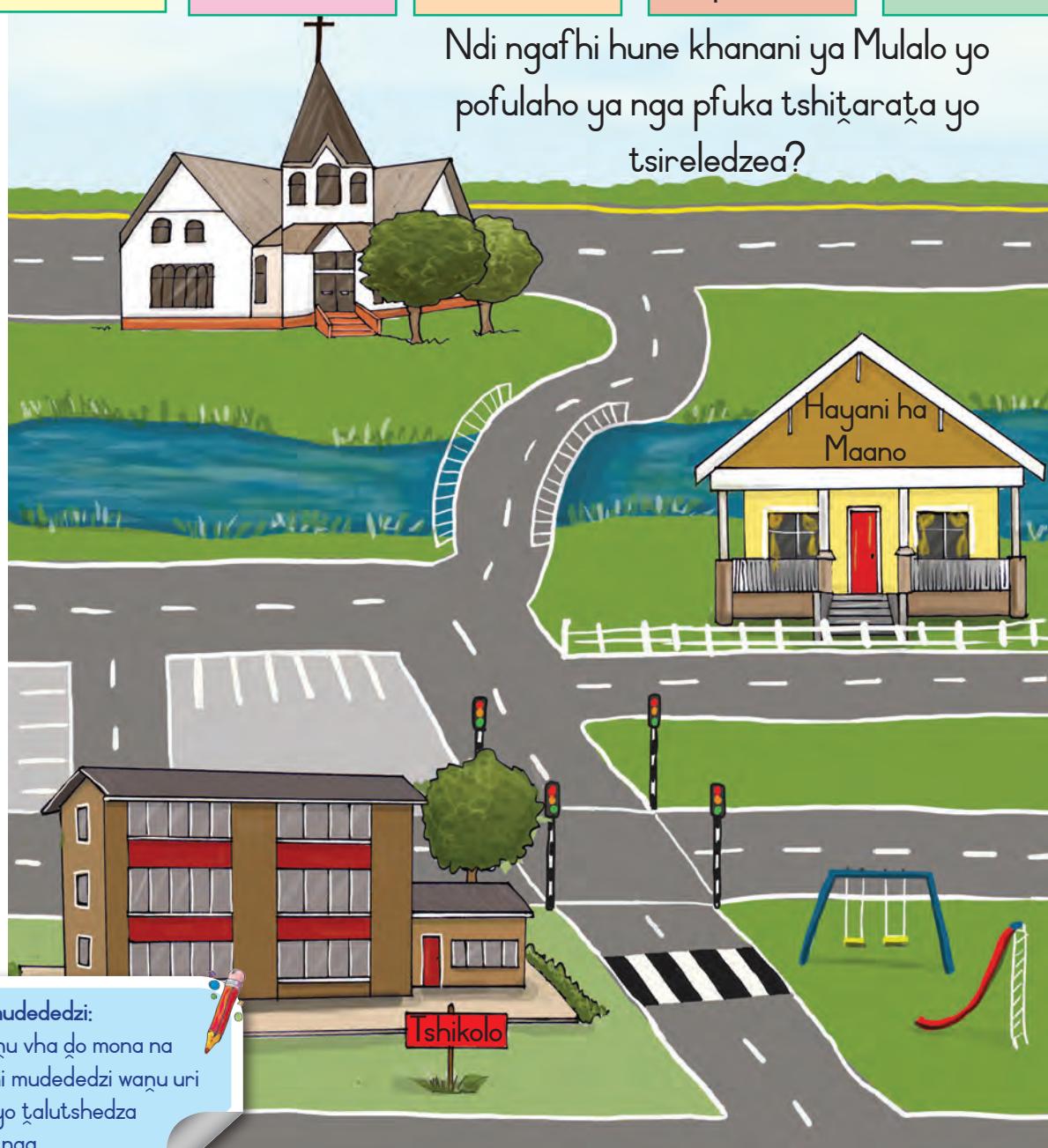
fhiria

vhambelia

pfuka

fhasi

Ndi ngafhi hune khanani ya Mulalo yo
pofulaho ya nga pfuka tshitara ta yo
tsireledzea?

Tsivhudzo ya mudededzi:

Mudededzi wanu vha do mona na kilasi. Vhudzani mudededzi wanu uri khonani yanu yo talutshedza ndila zwavhu di naa.

Kha ri ḥaramuwe

- Navhisani thambo ndapfu fhasi.
- Ni khou ḥo tshimbila "badani" iyi.
- Tshimbilani n̄ha ha thambo ni tshi ya phanda, murahu na matungo.
- Tshimbilani n̄ha ha thambo no vhea zwanda n̄ha ha ḥohoh.
- Tshimbilani n̄ha ha thambo ni tshi ya murahu zwanda zwanu zwi muṭanani.
- Tshimbilani n̄ha ha thambo ni tshi ya matungo zwanda zwanu zwi kha khundu.

Deithi:

Kha ri vhale

No kona u swika ngafhi? Arali no kona u ita muṭharamuwo uyu woṭhe zwavhuḍi, khaḷarani tshifhaṭuwotshirwethuwi. Arali no balelwa tshoṭhe u ita muṭharamuwo uyu, khaḷarani tshifhaṭuwotshitungufhali. Arali no kona u ita miṛwe ya miṭharamudzo iyi khaḷarani tshifhaṭuwo tshi re vhukati ha u ḫwethuwa na u ṭungufhala.

Ndo kona u tshimbila n̄ha ha thambo ndi tshi ya phanda na murahu.			
Ndo kona u tshimbila n̄ha ha thambo ndi tshi ya matungo.			
Ndo kona u tshimbila n̄ha ha thambo ndo vhea zwanda n̄ha ha ḥohoh.			
Ndo kona u tshimbila n̄ha ha thambo ndi tshi ya murahu zwanda zwanga zwi muṭanani.			
Ndo kona u tshimbila n̄ha ha thambo ndi tshi ya matungo zwanda zwanga zwi kha khundu.			

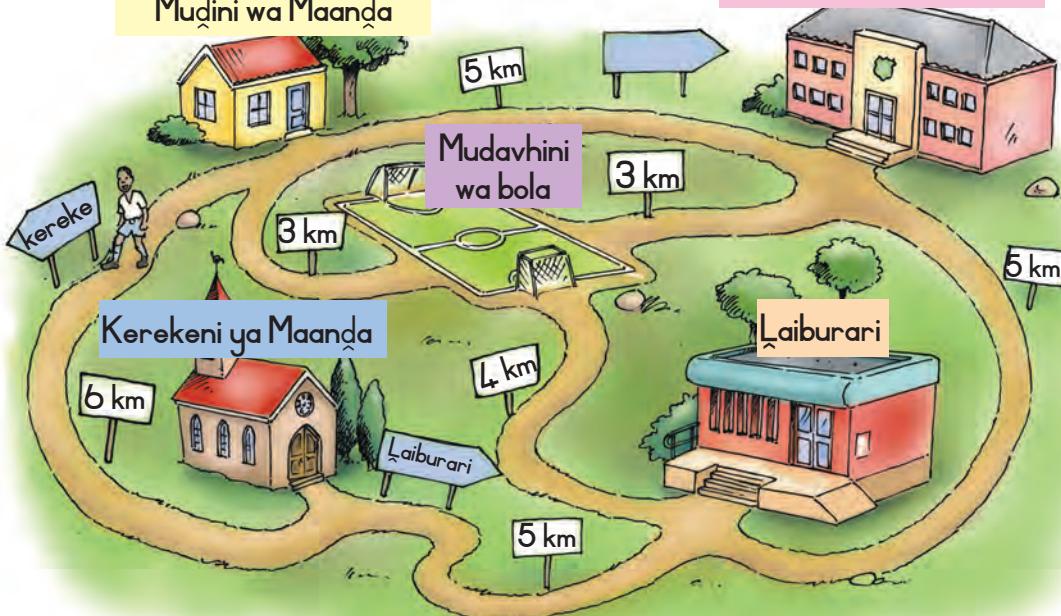
U wana ndila

Kha ri nwale

Mepé ya zwifanyiso i ri thusa kha u vhona uri fhethu ho thalangana nga ndilade. Lavhelesani mepe hoyu.

Mudini wa Maanda

Tshikoloni tsha Maanda

Kha ri nwale

Fhindulani hedzi mbudziso. Ni nga kha di humbela khonani yanu uri a ni thuse.

Itani tshitendeledzi hune na vhona **km**.

Ni na zwitendeledzi zwingana?

Maanda u tshimbila u bva hayani u ya laiburari.

U vhona mini tsini na laiburari?

Ndi luswayo lufhio lwe a lu vhona e ndilani?

Maanda o tshimbila vhukule vhungafhani?

Ndi tshifhato tshifhio tshine Maanda a nga kona u tshi vhona e mungoni wa laiburari?

Maanda u na ndala. U khou todou ya hayani. Khalarani bada ya tshikhau ya u bva laiburari i tshi ya hayani hawe.

Mudavhi wa bola ndi wone u re tsinisa na hayani ha hawe?

Tsvhudzo ya mudededzi:
Ni vhe na vhutanzi tshifhinga
tshothe uri mudededzi wan ni
a vha vhudza naa arali ni
sa koni u vhona zwavhudi.

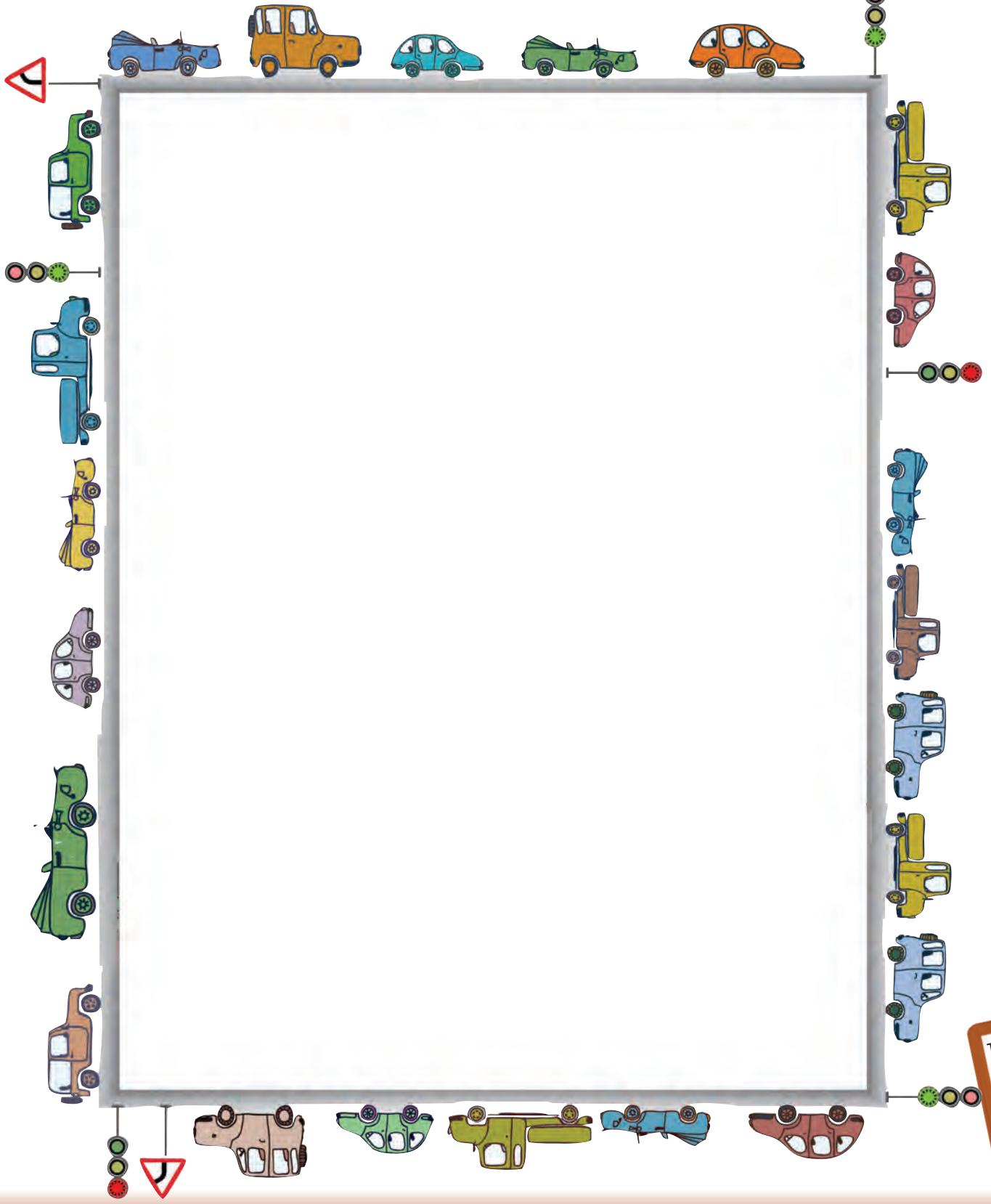

Kha ri ite nyito

Olani mepe wa zwifanyiso wa inwi mune wa ndila ine na tshimbila ngayo

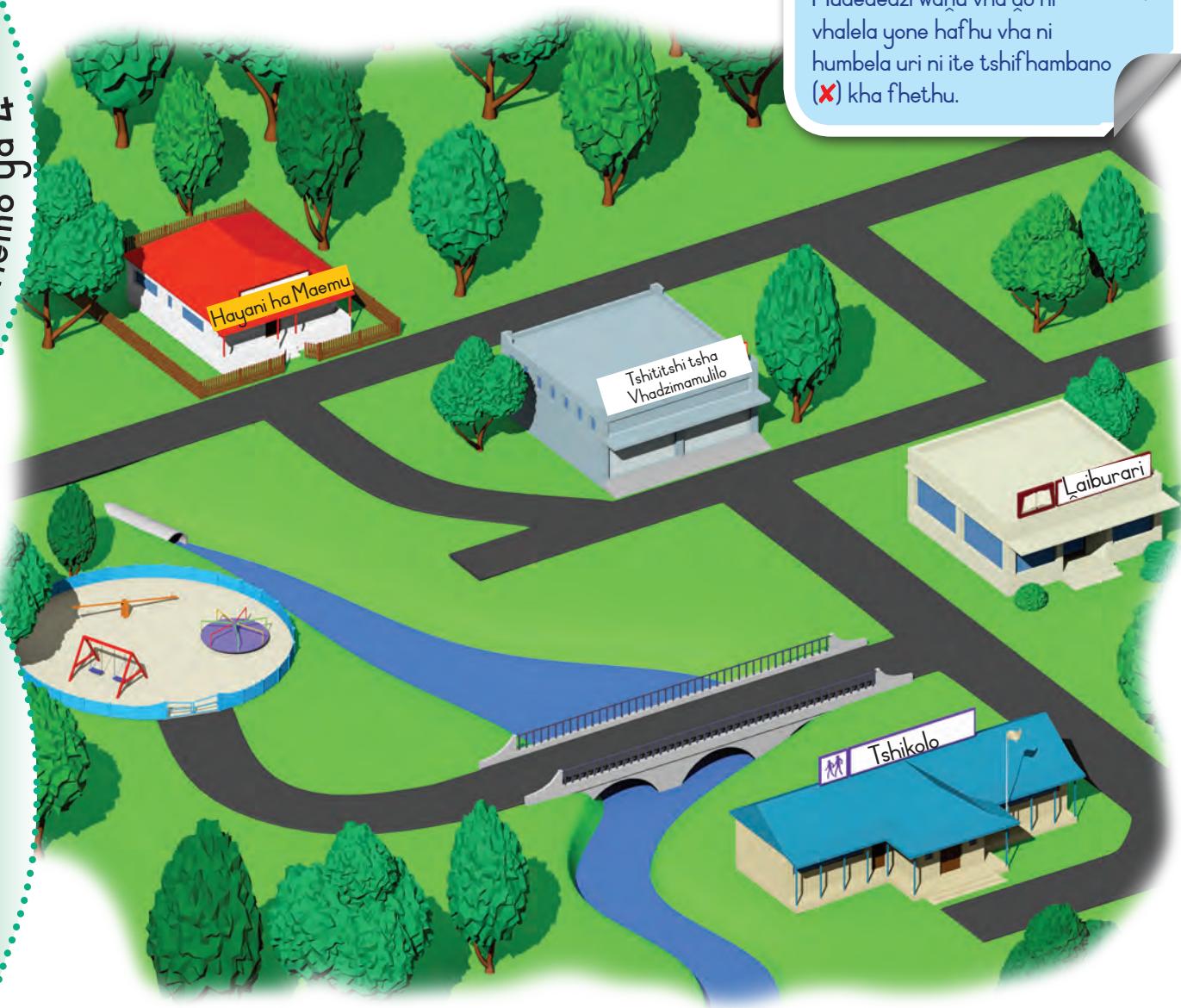
vhukati ha fhethu huvhili. Ni nga nanga fhethu hune we na hune we huvhili.

Musi no no fhedza ni nga sumbedza mepe wanu khonani dzanu. Sumbedzani khonani yanu mepe wanu ni ri a talutshedze ndila yanu. Vhonani arali o zwi kona. Vhudzani mudededzi wanu arali khonani yanu o ita zwone.

56 Wanani zwiitei tshitorini

Themo ya 4 - Vhege dza 4

Kha ri ite nyito

Mudededzi wañu vha ðo ni vhalela tshitorini tsha Maemu. Thetshelesani zwavhuði. Tevhelani ndila ine Maemu a fara yone kha mepe u re buguni yanu.

Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wañu vha ðo ni
vhalela yone hafhu vha ni
humbela uri ni ite tshifhambanoo
(X) kha fhethu.

Nga Migivhela Maemu u tamba na khonani dzawe phakhani ya **(X)**.

Línwe ðuvha nga matshelonitsheloni mme awe vha ri: "Makhulu vha khou lwalala. Ni nga kona u vha isela izwi zwiliwa?"

Maemu a dzhia pu^lasit^tiki khulukhulu ya zwiliwa. Fhedzi musi a tshi tou bva nga gethe (X) a tangana na munwe munna. Uyu munna a amba nga ipfi lidenya a ri. "Hoo, ndi khou zwi vhona uri wo hwala zwiliwa. Zwi khou ya ha makhulu, a thi ri?" Maemu a pfa o tshuwa nga maanda. A thoma u hwenya a tshi tsa na bada o livha tshititshini tsha vhadzimamulilo. A tshi swika henefha a khonela kha tsha monde (X). Fhedzi a ri a tshi sedza murahu a vhona u^la munna a tshi khou mu tevhela.

Maemu a humbula u ya u t^oda thuso kha khonani dzawe phakhani. A tshi swika laiburari, a khonela kha tsha u^la a tshimbila a tshi ya phanda (X). Kha tsha monde a vhona tshikolo, a tshi fhira (X). Zwitaratani a hu na na muthu. Maemu a thoma u hwenya henefha badani (X).

Ho no vha fhal^a a mbo di vhona phakha. A tshimbila kha buroho (X) uri a kone u swika kha khonani dzawe dzi re getheni^la phakha! (X)

Kha ri tharamuwe

Ri khou tamba mutambo wa rilei.

- Vheani zwidulo zwa^lu zwo ita danga. Tambani "tshirtsha vhudzulo" – ni tea u wana ndila ya tshikhau ya u swika tshiduloni.

Teacher:
Sign:
Date:

Kushumisele kwashu kwa mađi: hayani na tshikoloni

Kha ri ñwale

Ri shumisa mađi ɖuvha ljiwe na ljiwe. Lavhelesani ndila dzo fhambananaho dzine ra shumisa ngadzo mađi. Fhasi ha tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe, ñwalani zwine mađi a shumiselwa zwone. Shumisani t̄hohwana dzi tevhelaho.

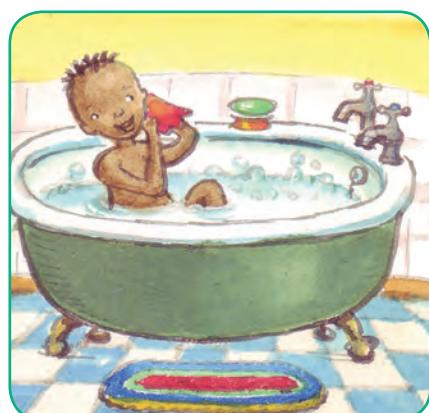
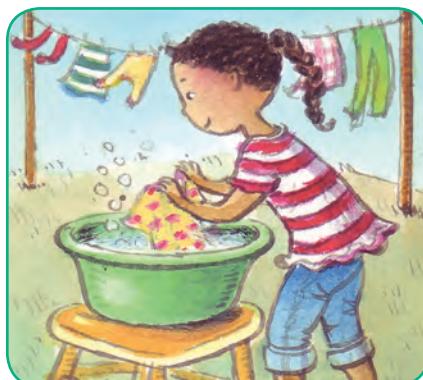
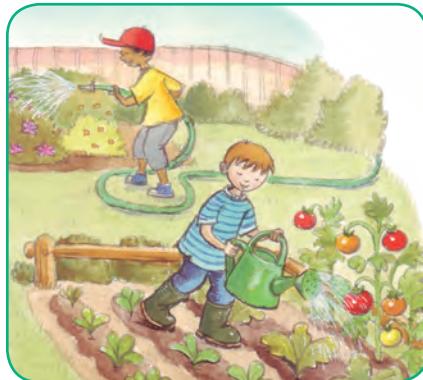
Kha u dzima mililo

Kha u t̄amba

Kha u ita uri zwimela zwi aluwe

Kha u kuvha na u t̄anzwa zwigodelo

Kha u bika zwiliwa

Deithi:

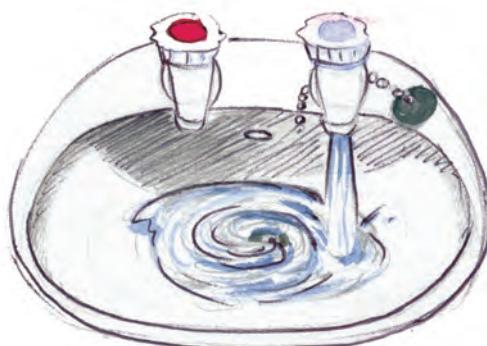
Kha ri ambe

Ambani nga zwiñwe zwithu
 zwinzhi zwine ra shumisa madi
 khazwo. Madi ndi vhugala.
 Ambani ngauri ri tambisa hani
 madi. Hu nga bvelela mini arali
 ra nga fhelelwa nga madi?
 Vhudzani mihumbulo yanu
 vhañwe nga inwi kilasini.

Kha ri tharamuwe

Edziselani zwi tevhelaho:

Madi a no khou
 shuluwa kha
 bommbi a tshi
 dzhena kha
 beizini.

Gole la mvula li no
 khou engedzedzea
 la fhedza lo nisa
 mvula khulu ha
 fhedza
 makole o
 balangana.

Mulambo u no khou elela nga
 zwitšuku u tshi pfuka matombo
 wa fhedza u tshi vho elela
 mučavhani musekene.

Kha ri tambe

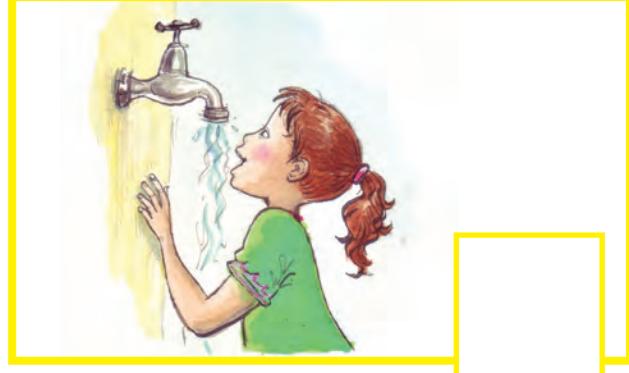
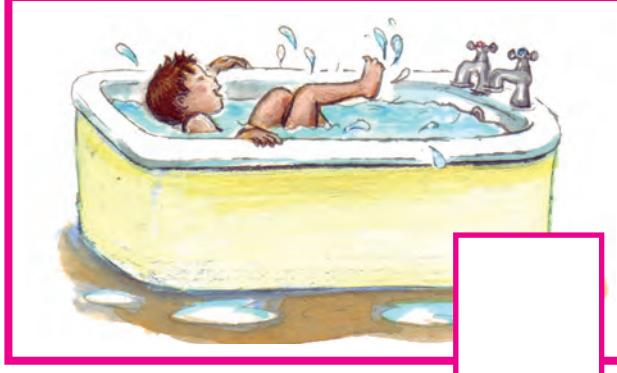
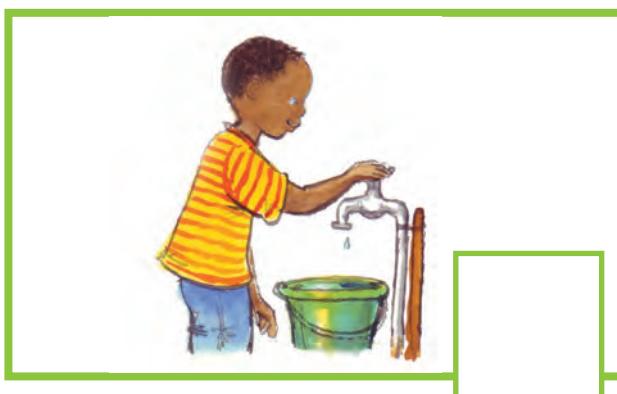
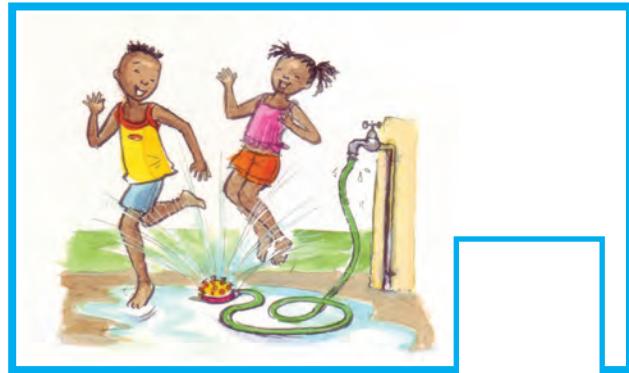
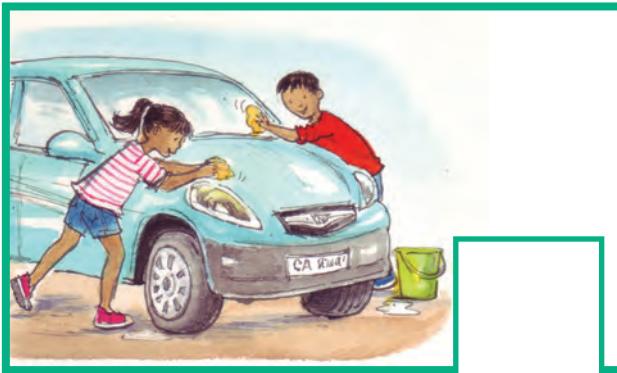
- Tambani mutambo wa "Bakete na marotha a madi".

Teacher:	Sign:
Date:	

58 Ndila dza u lozwa madi

Themo ya 4 - Vhege dza 5
Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Itani thiki (✓) tsini na tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe tshine khatsho madi a vha a tshi khou vhulungiwa, na (✗) tsini na tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe tshine khatsho madi a vha a tshi khou lozwiwa.

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso zwe na dzenisa tshif'hambano khazwo. Ambani sa kilasi nga zwine vhatu vha khou ita tshifanyisoni tshenetsho. Ambani uri vha nga shumisa madi zwavhudzi nge vha ita mini.

Kha ri nwale

Vhalani mafhungo a re afho fhasi. Dzenisani thiki (✓) kha fhungo linwe na linwe line la do ri thusa u vhulunga madi, na tshif'hambano (✗) kha tshiinwe na tshiinwe tshi no lozwa madi.

	✓ kana ✗
Ndi litsha bommbi i tshi khou shulula madi musi ndi tshi khou tambo mano.	
Ri shumisa tshisibe tshi no vhavhalela mupo. A thi tevhuli madi a u tambo a bavuni, ndi a shumisa ngadeni.	
Madekwana manwe na manwe ndi tambo bavuni lo dalaho nga madi.	
Arali nda vhona bommbi i tshi khou rothisa madi ndi a i vala ya khwathha.	
Ri tanzwa zwigodelo madi a tshi khou shuluwa.	

Teacher:
Sign:
Date:

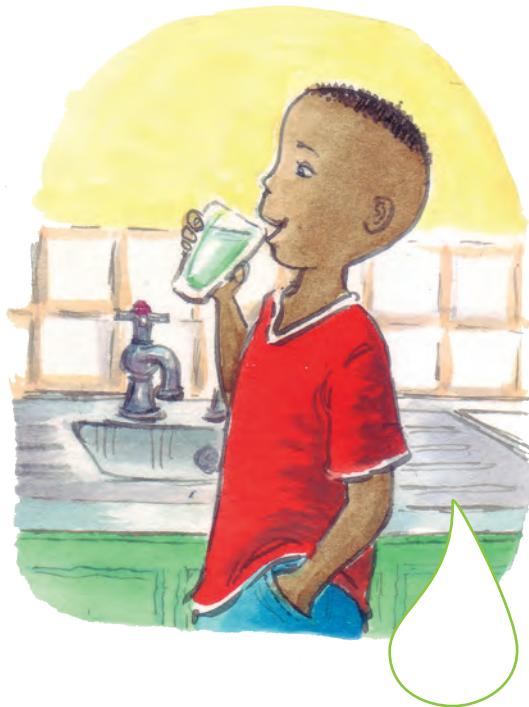
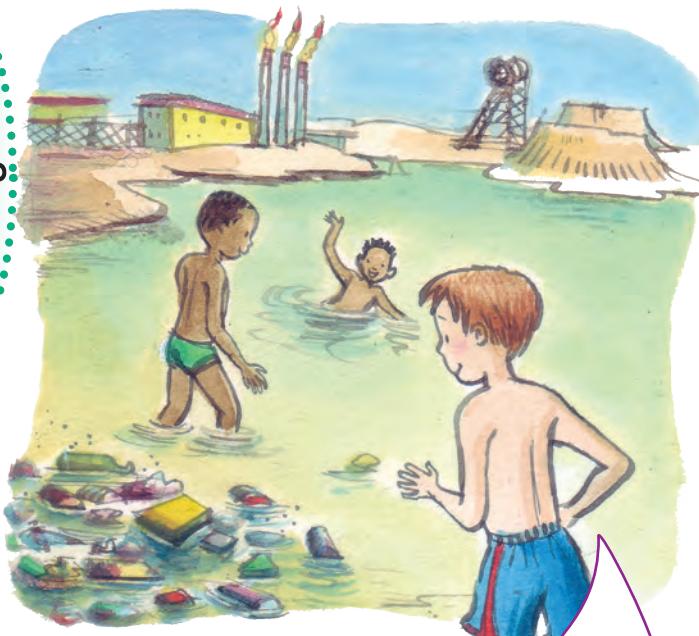
59 Madi a u nwa o teaho na a songo teaho

Themo ya 4 - Vhege dzə b

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Dzhenisani thiki (✓) kha tshifanyiso tshinwe na tshiñwe tshi no khou sumbedza nyito dzi si na khombo. Dzhenisani tshifhambano (✗) kha tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe tshi no khou sumbedza nyito dzi re na khombo.

Kha ri nwale

Nwalani ipfi "a zwi na khombo" kana "zwi na khombo" ni tshi fhedzisa mafhungo. Ro dzula ro ni itela ja u thoma.

Unwa madi a re na tshika **zwi na khombo**.

Ubambela madini a re na tshika _____.

Unwa madi a re mabodeloni _____.

Unwa madi a no bva mulamboni wo tsikafhadzwaho zwi _____.

Unwa madi a phaiphini o kunakiswaho _____.

Kha ri tambe

Tambani na vharwe vhavhili.

- Vhandani zwanda khathihhi (mazha) na madi a no khou rotha:
 - nga u ongolowa bommbini
 - nga u t̄avhanya bommbini
 - nga u t̄avhanya nga maanda bommbini
 - nga tshifhinga tshithihhi
- Tambani mutambo muñwevho wa u vhanda zwanda une na u ñivha

Kha ri ñharamuwe

- Thamuwani sa tshidula tshi tshi bva madini o tshikafhalaho.
- Thamuwani sa tshidula tshi tshi bva madini o kunaho.
- Gadani sa bere i re na ñora i no khou gidiñela u nwa madi.
- Gidiñani nga luvhilo ni tshi shavha mvula ya tshirulu.
- Rathani kha matombo ni tshi pfuka mulambo. Thusani vhane vha si kone u tshimbila.
- Dzunguluwani no ima fhetu huthihhi sa madi ane a khou shuluwa bavuni (ni noñhe na musi ni na khonani).
- Mudededzi wañu vha ño ni sumbedza uri ni tshintshela lini kha muñwe muñharamuwo. Thetshelesani zwavhuði zwine vha khou ni sumbedza.

60 U vhulunga mađi o kunaho

Vhege dzə b
Themo ya L - Vhege dzə b

Kha ri vhale

Mađi a tshika a ri vhangela malwadze.

Ri tea u nwa mađi o kunaho.

Ri tea u t̄amba na u bambela mađini o kunaho.

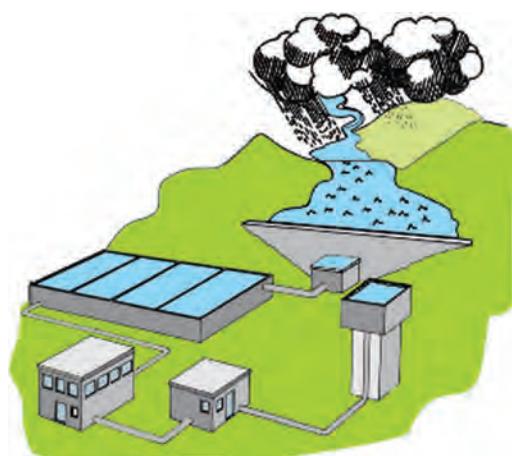

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso. Ambani na khonani yanu ngauri mađi ashu o kunaho a bva ngafhi? Vhudzani kilasi mihumbulo yanu. Musi ri tshi kunakisa mađi, a a kuna lune ra kona u a nwa.

Ri nga nwa mađi a mvula arali t̄hanga dza nn̄du ya hashu na thannge zwo kuna.

Mimasipala i kunakisa mađi ya a vhulunga uri ri kone u a nwa.

Ri nga vhilisa mađi ashu uri ri bvise tshika.

Ri nga sefa mađi ashu uri ri bvise tshika.

Kharitete Nyito

Humbelani mudededzi wañu vha ni sumbedze uri sefo (filithara) ya mađi i itiswa hani.

Ni tea u vha na:

Bodelo la 2 litha la pulasitiki
 Mułavha musekene, wo kunaho
 Mułavha wa madzhoro, wo kunaho
 Thongwana/giravhulu, dzo kunaho
 Lufhangalu no fhira
 Dzudzu lo kunaho
 Ngilasi ya mađi

Kharitete Nyamuwe

- Shumisani tshisagana tsha ñawa na hupu. Vheani hupu fhasi vhagudi vho ima kha rou vhukule ha 5m u bva kha hupu. Ni nga shumisa hupu ya netibolo.
- Mugudi muñwe na muriwe u wana tshikhala tsha u posa tshisagana tsha ñawa kha hupu.

Teacher:
Sign:
Date:

U bva kha masiari u ya kha vhusiku

Kha ri vhale

Masiari na vhusiku zwo fhambana.

A zwi fani, ri pfa miungo yo fhambananaho, nahone ri ita zwithu zwo fhambananaho.

Nga masiari ri vhone u penya ha ḫuvha. ḫuvha li ri fha tshedza na vhududo.

Vhunzhi ha vhathe vha shuma nga masiari, nahone ri ya tshikoloni nga masiari.

Kha ri ḫwale

Lavhelesani zwifanyiso ni ambe na khonani yanu ngazwo. Ndi zwifanyiso zwa masiari kana vhusiku? Zwi fhambana nga mini? Nwalani uri "Masiari" kana "Vhusiku" nga nt̄ha ha tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe.

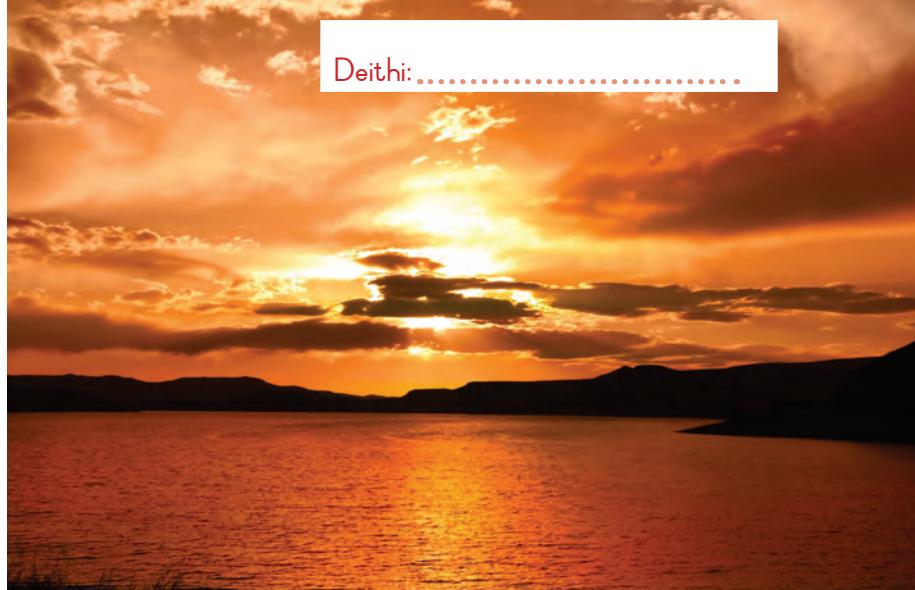

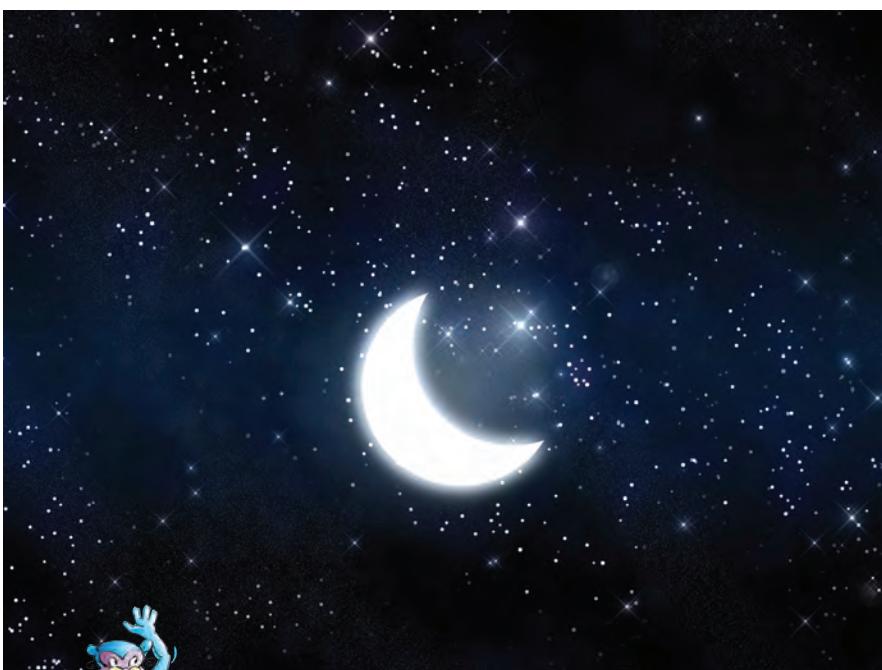
Kha ri vhale

Duvha li kovhela nga madekwana.
Hu a swifhala ra thoma u vhona
ñwedzi na ñaledzi.

Ri tea u shumisa mbone uri ri
kone u vhona zwine ra khou ita.

Deithi:.....

Kha ri t̄haramuwe

- Shumisani mapala (vhuno) kana ni shumise khounu dzi no nga bikhoni na bola.
- Vheani vhuno (kana bikhoni) mithara dzi si gathi u bva kha vhagudi.
- Shumisani bola khulwane ine ya nga sa bola ya milenzhe.
- Rahelani bola mapalani kana vhukati ha bikhoni.
- Thomani nga u raha nga mulenzhe wa tsha u la ni tevhedze nga wa monde.
- No kora zwikoro zwingana?

Teacher:	
Sign:	
Date:	

Makoleni vhusiku

Themo ya 4 - Vhege dza 7

Kha ri vhale

Masiari ri vhona lutombo na makole nyana. Tshi re tshihulwane ndi uri ri vhona ḫuvha.

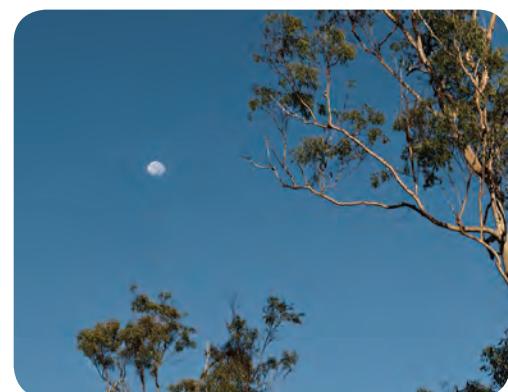
Vhusiku, ri vhona ḓwedzi na ḓaledzi.
Hu dovha ha vha na pułanete dzi no
vhonala sa ḓaledzi.

Tshiñwe tshifhinga ḓwedzi u a kona u vhonala
na nga masiari. A ri koni u u vhona zwavhudí
ngauri ḫuvha li a penyesa. Sedzani ni vhone
arali ni tshi nga kona u vhona ḓwedzi nga
masiari.

Kha ri ite nyito

ጀwedzi a u vhonali u tshi fana ḫuvha liñwe na liñwe. Lavhelesani ḓwedzi
kha vhusiku vhutanu hu no tevhelelana. Kha zwibogisi zwi re af'ho fhasi,
olani zwivhumbeo zwo fhambananaho zwa ḓwedzi zwe na zwi vhona.

Vhusiku ha u thoma

Vhusiku ha vhuvhili

Vhusiku ha vhutanu

Nepitshuni

Yurenasi

Sathene

Jupita

Masi

Masase

Mekhyuri

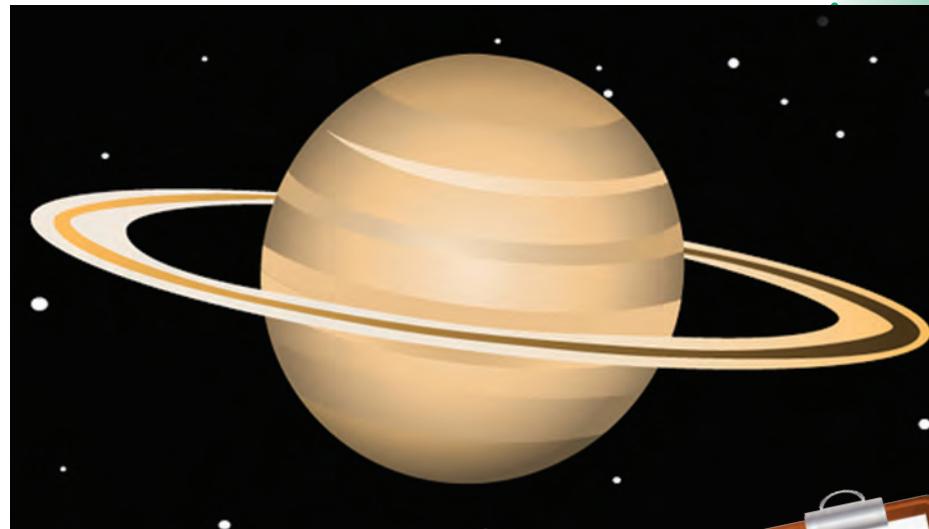
Duvha

Lifhasi

Hezwi zwithu ndi duvha na pulanete dzi re kha sisiteme yashu ya duvha – ndi vhahura vhashu vha re tshikhalani. (Duvha na pulanete a zwe ngo oliwa zwi tshi sumbedza saizi dza vhukuma.)

Hetshi ndi tshifanyiso tsha Sathene. Yo fhambana na dziñwe pułanete dzot̄he ngauri i na rinngi u mona nayo. Ni a kona u vhona zwithomathoma zwitshena zwi re kha tshifanyiso? Ni vhona u nga ndi mini? Lavhelesani tshifanyiso tshihulwane tshi re nga nthā. Sathene ndi khulwane kana ndi ḫukhu kha lifhasi? Ndi pułanete ifhio i no fhira Sathene?

Teacher:
Sign:
Date:

Duvha na ḥwedzi

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi.

Themo ya 4 - Vhege dza 8

Ambani na khonani yanu. Zwi ri sumbedza mini? Ni nga bula phindulo iñwe na iñwe i no ḫa muhumbuloni wanu.

Tsvhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wanu vha do thetshelesa
mihumbulo yanu vha kona u ni vhudza
uri ndi zwifanyiso zwa mini.

Kha ri vhale

Duvha ndi ḫaledzi. Ḫi fana na bola khulukhulu ya mulilo ine ya hasekanya mufhiso na tshedza zwi tshi ya kha masia othe. Duvha ndi ḫihulwane kha ḫifhasi nga zwigidi na zwigidi. Ḫwedzi ndi bola khulwane ya matombo na buse ine i si hasekanye mufhiso. Ḫwedzi a u ri vhone tsheli nga tshedza tshawo. U nga tshivhoni tshi no humisela masana a ḫuvha kha riñe. Ḫwedzi ndi mutuku nga maanda kha ḫifhasi.

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga zwa uri ḥwedzi wo shandukisa hani kha vhusiku ha maᬁuvha maᬁanu. Ni kone u lavhelesa zwifanyiso izwi. Ḫwedzi wanu wo vha u tshi vhonala sa tshiñwe tsha izwi?

Ḩwedzi wa gumba

Lutshenzhe

Luvhedzhegu/Nzedzana

Naledzi

Deithi:

Kha ri vhale

64

Duvha ndi yone naledzi i re tsinitsini na riñe. Dziñwe naledzi dzothé dzi kulekule na riñe. Arali ni tshi nga fara lwendo lwa u ya u dala kha iñwe na iñwe ya naledzi idzi nga luvhilo luhulu, zwi nga ni dzhiela miñwaha minzhi u swika khadzo.

Kha ri ambe

Penya naledzi, penya,
A thi ñivhi uri u nnyi.
Nthá tñadulu wo dzula.
U tshi penya sa daimani.
Penya naledzi, penya,
A thi ñivhi uri u nnyi!

Kha ri vhale

Luimbo ulu lwo vha lu tshi imbiwa na miñwahani ya kalekale. Vhathu vho vha vha sa ñivhi zwinzhi nga naledzi. Ano maðuvha ri vho ñivha zwinzhi vhukuma. Vhaendatshikhalani vha ya tshikhalani nga rokhethé dza tshipentshela uri vha ñivhe zwinzhi nga naledzi. Musi vhaendatshikhalani vha tshi ya tshikhalani, vha ambara sutu dza tshipentshela dza tshikhalani. Nga nthani ha vhaendatshikhalani vha vhahali na vhatáli vhe vha vha rumela henengei, zwino ro no guda zwinzhi nga naledzi.

Kha ri ambe

Ndi zwithu zwavhuði uri ro guda zwinzhi nga naledzi? Ambani nga haya mafhungo na khonani yanu.

Themo ya 4 - Vhege dza 8

Inwi ni wa tshipentshela.
Muvhili wanu wothe
ndi wa tshipentshela.
Muvhili wanu ndi wanu!

**Arali muñwe muthu a nga kwama
vhudzimu hanu, vhudzani vhañwe.**

**Arali muñwe muthu a nga ni
itisa zwithu zwine ni si zwi fune,
vhudzani vhañwe.**

**Hune na nga founela hone
ni tshi ṭoda thuso:**

Child Line: 0800 05 55 55

Life Line: 0861 322 322

SAPS Crime Stop: 086 00 10111

Nomboro ya shishi ya SAPS: 10111

**Nomboro ya Vha Tsireledzo ya Vhana:
012 393 2359/2362/2363**

Make a placemat
Cut out the pictures you like and paste them on to the opposite page to make yourself a two-sided placemat. Cover or laminate the placemat with plastic and use it when you eat.

